

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Svatohubertská mše a její místo v současném liturgickém životě
ŘKC**

**Saint Hubertus Mass and its place in the contemporary
liturgical life of the RCC**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Pavel Kolář, Th.D., M.T.S.

Autor:

Jan Senft

Praha 2023

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Pavlu Kolářovi, Th.D., M.T.S. za laskavé vedení, ochotu a cenné rady. Za průběžné konzultace práce děkuji Mgr. Lukáši Senftovi a Bc. Barboře Novákové. Dále chci poděkovat Ing. Radku Kajfoszovi za zapůjčení literatury.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci Svatohubertská mše a její místo v současném liturgickém životě ŘKC vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.12.2023

Jan Senft

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá votivní Hubertskou mší a jejím specifickým charakterem v rámci současné liturgické praxe ŘKC. V první části práce se zabývám životem svatého Huberta a dobou, v níž žil a také popisem specifických prvků ve Svatohubertské mši. Na závěr první části se věnuji liturgii jako dialogu a prostředku inkulturace. V druhé části práce již analyzuji vybrané specifické prvky mše, které opětovně zpřítomňují poselství účastníkům Hubertských mší. Najít odpověď na to, jaká poselství re-representují je cílem této práce.

Klíčová slova

Hubertova mše, Svatohubertská mše, svatý Hubert, inkulturace, myslivost, zprostředkovatelé, liturgie.

Annotation

This bachelor thesis deals with the votive Hubert Mass and its specific character within the contemporary liturgical practice of the RCC. In the first part of the thesis, I discuss the life of St. Hubert and the time period in which he lived, as well as describing specific elements in the votive service of St. Hubert. I conclude the first part with a discussion of liturgy as dialogue and a means of inculturation. In the second part of the thesis I analyze selected specific elements of the Mass that re-present the message to the participants of the St. Hubert Mass. Finding an answer to what messages they re-present is the aim of this thesis.

Keywords

Hubert's Mass, St. Hubert's Mass, St. Hubert, inculturation, hunting, mediators, liturgy.

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratk	6
Úvod	8
Základní metoda práce.....	10
1. Svatý Hubert	12
1.1 Svatohubertská legenda a Hubertova konverze.....	13
1.2 Epigon.....	15
1.3 Apoštol Arden.....	16
1.4 Legendistika.....	19
2. Mše svatého Huberta	21
2.1 Podoba Hubertovy mše.....	21
2.2 Liturgie jako dialog a prostředek inkulturace	25
3. Zprostředkovatelé	28
3.1 Obětní dary	28
3.2 Jelen na mářách.....	33
3.3 Lovecký roh	37
3.4 Chrám.....	42
3.5 Myslivec.....	45
Závěr	49
Seznam literatury.....	51

Seznam zkratek

Abk – Abakuk

AČR – Armáda České republiky

Atd. – a tak dále

Č. – číslo

ČSP – Český studijní překlad

Gen – Genesis

Hebr. – hebrejsky

J – Evangelium podle Jana

Jo – Jóel

Kr. – Kristus

Lk – Evangelium podle Lukáše

Mk – Evangelium podle Marka

Mt – Evangelium podle Matouše

Např. – například

Op. – opusové číslo

Pís – Píseň

Řec. – řecky

ŘKC – Římskokatolická církev

Sb. – Sbírka zákonů

Sv. – svatý

Tj. – to je

Tzn. – to znamená

UNESCO – Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu

VPŘM – Všeobecné pokyny k římskému misálu

Zj – Zjevení Janovo

Ž – Žalmy

Úvod

Česká myslivost byla zapsána na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky a její odnož sokolnictví dokonce na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva (UNESCO).¹ Zákon č. 449/2001 Sb., Zákon o myslivosti, definuje myslivost jako: „*Soubor činností prováděných v přírodě ve vztahu k volně žijící zvěři jako součásti ekosystému a spolková činnost směřující k udržení a rozvíjení mysliveckých tradic a zvyků jako součásti českého národního kulturního dědictví.*“² Zakládající člen Českomoravské myslivecké jednoty a ředitel lichtenštejnských velkostatků Josef Žalman dosledoval nejstarší použití slova *myslivec* v současném významu do 15. století. Poprvé pojem použil v dopisu Petrovi Pernštejnskému z Mitrovic a Konrádu z Petrovic, purkrabímu na Krumlově, Přibík Žibřid z Mostku 21. listopadu 1464.³ Karel Šiman v České mluvě myslivecké datuje první použití slova *myslivost* do roku 1370.⁴ Myslivost se vyvinula z lovectví. Staré kamenné nástroje z etiopského Hadaru staré více než 2,5 milionu let svědčí o schopnosti prvních lidí zpracovat maso, kůži i slonovinu. Pravděpodobně však ještě nešlo o těla ulovená, ale o uprchlou a následně uhynulou kořist dravců, případně zvěř zemřelou jiným způsobem. Lovit se člověk naučil díky evolučnímu vývoji vlastního druhu z *Homo Habilis* na *Homo Erectus* s větším obsahem mozku až o milion let později, před zhruba 1,5 miliony let.⁵ Už tento velmi zjednodušený nástin přechodu člověka od sběru k lovu ukazuje, že k cílenému lovu člověk potřeboval rozum. Název *myslivost* tedy pochází od slovesa *myslet* a jako pojmenování pro činnost výše definovanou ho sdílíme jen s několika málo evropskými národy.⁶

Výše uvedená definice ukazuje, jak multiforním oborem se myslivost stala. Její integrální součástí je udržování svých pradávných tradic, k nimž bezesporu náleží také mše Hubertova, specifická křesťanská liturgie, jež měla nahradit pohanské lovecké rituály. Tato práce se bude zabývat právě touto mší a jejím specifickým charakterem v rámci současné liturgické praxe ŘKC. Svatohubertská mše spadá do kategorie mší votivních.⁷ Slovo *votivní*

¹ *Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky*, 2023

² *Zákon č. 449/2001 Sb., Zákon o myslivosti*, 2023

³ ŽALMAN, *Základy myslivosti*, 1945, s. 38

⁴ KOVAŘÍK, *Etika v myslivosti*, 2008, s. 16

⁵ SAUNDERS, *Mytická síla zvířat*, 1996, s. 26

⁶ HART, *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*, 2014, s. 16

⁷ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 299

pochází z latinského *votum* znamenající přání či intenci. Jde tedy o bohoslužbu na přání věřících.⁸ *Missa votiva* se smí dle nového misálu slavit na příkaz, nebo se svolením biskupa a to „ve všech dnech, kromě slavností, adventních, postních a velikonočních nedělí, dnů velikonočního oktávu, Vzpomínky na všechny věrné zemřelé, Popeleční středy a všedních dnů Svatého týdne.“⁹

Svatohubertská bohoslužba se neslaví striktně pouze na den svátku svatého Huberta, ale v podstatě v průběhu celého podzimu – hlavní lovecké sezóny. Názvy dvou ze tří podzimních měsíců září a října odkazují na to, že právě v tomto čase začíná jelení říje. Jak praví známá pranostika: *O svatém Jiljí jdou jeleni k říji*. Jenže svátek svatého Jiljí připadá na 1. září. Tento poznatek upozorňuje na skutečnost, že v 15. století byl tehdy devátý měsíc říjen vyměněn za původně desátý měsíc září. Měsíc září, doslova znamenající *měsíc za říji*, se tak dostal na místo, kdy jelení říje teprve začíná a časová posloupnost v názvech měsíců vzala za své.¹⁰ Samotná skutečnost, že měsíce odkazují na jelení říji však ukazuje na důležitost tohoto období a samotného lovu pro Praslovany. Praxe členění času v rámci roku podle lovné sezóny se dá vysledovat až do doby ledové v pravěku.¹¹

Budu vycházet z tuzemského pojetí Hubertovy mše, což shledávám pro cíl této práce zcela dostačující, snažím se o nalezení významu bohoslužby pro současnost, nikoliv o komparativní práci porovnávající nuance v jejím slavení v jednotlivých zemích, jež také nesou svatohubertskou tradici – mezi tyto země patří zejména Belgie, Nizozemsko a Německo.¹² Žádný pevný formulář pro tuto bohoslužbu v českém jazyce v současné době neexistuje. Ovšem aktéři, *proprium missae* i různé benedikce se při jednotlivých obřadech většinou opakují. Liší se pouze v detailech nebo některé části nejsou zařazeny. Neměnné části (*ordinarium missae*) podle Římského misálu tvoří základ každé mše a propria (proměnné části) se proměňují během církevního roku v závislosti na slaveném svátku. Buď jde o slavení určité významné události z dějin spásy (*temporal*), nebo o svátky skupin světců (*commune sanctorum*) či jednotlivých svatých (*de sanctis*).¹³

⁸ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 308

⁹ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, 2008

¹⁰ ZEMANOVÁ, *Muzejní kukátko: Říje v říjnu?*, 2020

¹¹ RYCHLÁ, *Britský opravář nábytku zřejmě vyřešil velkou archeologickou záhadu*, 2023

¹² VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 179

¹³ ŠTEFANCOVÁ, *Proprium missae*, 2023

Základní metoda práce

Francouzský sociolog a filosof Bruno Latour v eseji s názvem *Jak být ikonofilem v umění, vědě a náboženství* popisuje fotografii s vědci, kteří se věnují výzkumu půdy v amazonském deštném pralese. Skupina stojí okolo stolu v malé brazilské restauraci. Na stole před nimi leží satelitní mapa části pralesa. Vědkyně v pravé části fotografie ukazuje prstem na místo plánované expedice a tímto deiktickým gestem vtahuje další dva vědce kol stolu do krajiny, v níž se společně ocitají a skrze zprostředkování mapou a vzorku půdy na stole tuto krajinu také částečně ovládají.¹⁴ Toto vztahování se ke konkrétnímu místu se děje skrze „sérii transformací, pro něž je každý obraz jen provizorním rámem.“¹⁵ Konkrétně u náboženských obrazů navíc podle Latoura nejde primárně o vztahování se k vědeckým faktům, ale o re-prezentaci, tedy opětovné zpřítomnění a aktualizaci křesťanského poselství.¹⁶ K pochopení poselství přinášeného zprostředkovateli je tedy nutné rozkrýt sérii transformací, tzn. provést analýzu zprostředkovatelů a odhalit tak obraz vložený do rámu. Hlavní náplň mé práce je tvořena analýzou stěžejních zprostředkovatelů v Hubertské mši, kteří vytváří její specifickou podobu, a těmi jsou výzdoba chrámového prostoru, obětní dary, jelen na márách, myslivci a lovecké rohy. Tyto specifické prvky vytváří Hubertskou mši jako takovou a odlišují tuto bohoslužbu od běžné mše svaté. Série transformací u nich není pro běžného člověka tak dobře srozumitelná jako mapa na výše popsané situaci. Abychom mohli poznat, jaké poselství nám tyto prvky opětovně zpřítomňují, musíme rozkrýt vrstvy, které jsou syntetizovány do jednoho symbolu, tedy zprostředkovatele. Odhalením toho, jaké poselství re-prezentují jednotliví zprostředkovatelé pak umožní pochopit význam a smysl samotné Hubertské mše.

Jelikož tedy v našem prostředí neexistují závazné pokyny k podobě obřadu ani liturgické texty ke slavení mše svaté, provedl jsem rešerši z různých relevantních zdrojů (viz níže), na jejichž základě se mi jejich komparací podařilo zachytit podobu české Hubertské mše v současnosti. Sám jsem navštívil dvě Svatohubertské mše svaté. Obě se uskutečnily 10. listopadu 2019. První pořádala Hradní stráž společně s Římskokatolickou duchovní správou u kostela sv. Jana Nepomuckého Praha – Hradčany a Duchovní službou AČR v kostele sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech za doprovodu trubačů z Okresního mysliveckého spolku Strakonice a pěveckého sboru Sonitus. Celebroval Gabriel Rijad

¹⁴ LATOUR, *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: výběr z textů 1998-2013*, 2016, s. 37-38

¹⁵ LATOUR, *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: výběr z textů 1998-2013*, 2016, s. 40

¹⁶ LATOUR, *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: výběr z textů 1998-2013*, 2016, s. 54

Mulamuháč z Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou. Druhá zakončovala parforsní hony ve Všetvicích a Malčanech a uskutečnila se v chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně. Hudební doprovod zajistil Rallye Trompes Moeselle Sarre z Francie a celebroid Lukáš Lipenský, rektor kostela. Za druhý zdroj mi posloužil časopis Českomoravské myslivecké jednoty s názvem *Myslivost – Stráž myslivosti*. Od roku 2011 do roku 2022 jsem vyhledal reportáže z konání Hubertských mší a vypsál si všechny informace a specifika o každé jednotlivé bohoslužbě zmíněné v reportážích. U článků se vyskytuje také velké množství fotografií, ze kterých lze rovněž čerpat. Jako další zdroj jsem využil televizní záznamy mší v České televizi v rámci cyklu *Bohoslužby v České televizi* – konkrétně z katedrály sv. Víta v Praze z roku 2011¹⁷ a ze zámku Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou z jubilejního 20. ročníku Svatohubertských slavností v roce 2013.¹⁸ Kusé, ale velmi přínosné informace, mi poskytly též knihy *Tradice a zvyky české myslivosti* od Oldřicha Tripese a *Hledání posvátného jelena od Františka Vodičky*. Na webu *Pastorace.cz* zveřejnil vojenský kaplan Petr Šabaka texty sestavené pro Svatohubertskou mši v Hrádku u Nechanic ze 13. října 2012, jež také používám.¹⁹

¹⁷ *Svatohubertská mše*, 2011

¹⁸ *Svatohubertská mše*, 2013

¹⁹ ŠABAKA, *Svatohubertská bohoslužba*, 2012

1. Svatý Hubert

V této části práce se blíže seznámíme s životem svatého Huberta a dobou, v níž působil. Všechny specifické prvky Hubertovy mše se zcela přirozeně vztahují k tomuto světcovi a jeho odkazu. Doba, v níž svatý Hubert žil, navíc podnítila vznik křesťanského loveckého obřadu, z něhož se postupně stala Svatohubertská mše.

Martyrologium Romanum pasuje Hubertův svátek na třetí listopad. Nejedná se však, jak tomu obvykle bývá, o datum narození (*dies natalis*) pro věčný život, ale o datum dne přenesení jeho ostatků z hrobu do sarkofágu. Po celé první tisíciletí po Kristu se totiž translace, tedy vyzdvižení ostatků a jejich přenesení do městského kostela,²⁰ rovnala procesu svatořečení. Tímto způsobem svátostný akt kanonizace vykonal 3. listopadu 744 Hubertův syn Floribert, jeho nástupce na lutyšském biskupském stolci,²¹ a to dokonce za přítomnosti majordoma z rodu Karlovců – Karlomana.²² Exhumace proběhla sedmáct let od Hubertovy smrti. Přesto prý tělo nejevilo známky tlecího procesu.²³ Předpokládaná doba zetlení těla v hrobce je přitom odhadována přibližně na pět let.²⁴ Ani biskupské róby, s nimiž byl pochován, nejevily známky práchnivění.²⁵

Dávno před tím, po téměř zázračném vítězství v bitvě u Zülpichu nad Alemany, po dlouhém naléhání princezny burgundské – své zbožné manželky Chlotildy, přijal Merovejec Chlodvík křest z rukou biskupa Remiga v Remeši a s ním i katolické vyznání.²⁶ To mu mělo přinést výhodu při jednání s podrobenými Galy. Zbavil se nepohodlných nepřátel, sjednotil francké kmeny a založil impozantní Franckou říši. Vládl 30 let a zemřel v roce 511.²⁷ Po Chlodvíkově smrti došlo ke drolení říše mezi jeho syny; na Austrasii, Burgundsko a Neustrii „s podrobenými zeměmi jihozápadními, kdež byla hlavní města Soissons nad Aisne-ou, levým přítokem oiseským, Paříž a Orleans.“²⁸

²⁰ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 470

²¹ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 46

²² JAMESON, *Sacred and Legendary Art*, 1848

²³ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 45

²⁴ STEJSKAL, *Pohřbívání a hřbitovy*, 2011, s. 97

²⁵ JAMESON, *Sacred and Legendary Art*, 1848

²⁶ LEPAŘ, *Všeobecný dějepis k potřebě žáků na vyšších gymnasiích československých*, 1878, s. 38

²⁷ LEPAŘ, *Všeobecný dějepis k potřebě žáků na vyšších gymnasiích československých*, 1878, s. 38

²⁸ LEPAŘ, *Všeobecný dějepis k potřebě žáků na vyšších gymnasiích československých*, 1878, s. 39

představa prolínání světa mrtvých a živých („*A hroby se otevřely a mnohá těla zesnulých svatých byla vzkříšena; když vyšli z hrobů po jeho vzkříšení*“).³⁷

Hubert tedy narušil prastarý řád, když v době největšího ticha vyrušil zemi a místo tryzny za vykupitele světa se účastnil přízemního honu na spárkatou. Z nesvatého počínání ho v legendárním vyprávění vytrhl jelen se zářícími parohy. Mezi nimi se vznášel kříž,³⁸ v některých verzích specificky krucifix.³⁹ Během zjevení na lovčího promluvil Kristus. Buďto tak učinil ústy jelenovými,⁴⁰ nebo hovořila samotná soška Mesiáše visící na křížku.⁴¹ Vyděšený honec padl na kolena a poslouchal hlas posvátného světla: „*Huberte, proč neustále hledáš a loviš zvěř? Je na čase, abys začal hledat mne.*“⁴² Hubert se měl kát a zeptat se, co od něj Bůh žádá a Kristus poslal Huberta za biskupem Lambertem.⁴³

Jezuitští legendisté zvaní bollandisté shromáždili v prvním svazku *Acta Sanctorum Novembris* z roku 1887 sedm různých pojednání o životě a skutcích Hubertových. Nejranější, a tudíž nejautentičtější, nese název *Vita Sancti Hugberti* a vznikl sedmnáct let po Hubertově skonu. Neznámý klerik ho sepsal v roce 744. Až v posledních třech hagiografiích se objevuje legenda o setkání se zvířecím mluvčím Kristovým. Nejstarší písemný záznam tohoto vyprávění pochází až z 15. století. V lidové tradici mohla existovat již mnohem dříve.⁴⁴

Tradice zná i místo světcova obrácení. V dnešní Belgii přímo u silnice E 46 z obce Champlon do města Saint-Hubert stojí tzv. *Rouge Croix* (Červený kříž) z roku 1720, který označuje místo onoho formativního zážitku. Nedaleko kříže stávala také kaple svaté Kateřiny postavená v rozlehlém hvozdu Freyr v belgických Ardenách roku 1153 hrabětem Henrim de la Roche pro mnichy ze Saint-Hubert, jenž tu poskytovali útočiště znaveným poutníkům a vandrákům putujícím v nehostinných hloubkách Arden. Kaple po Velké francouzské revoluci zchátrala a na jejích ruinách nechal biskup z Namuru Thomas-Louis

³⁷ ČSP Mt 27,52–53

³⁸ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 48

³⁹ MARTAN, *Barok: zlatý věk myslivosti*, 1992, s. 90

⁴⁰ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 48

⁴¹ MARTAN, *Barok: zlatý věk myslivosti*, 1992, s. 90

⁴² BEZDĚK, *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*, 1998, s. 55

⁴³ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 43-44

⁴⁴ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 43-44

Heylen vystavět kapli novou zasvěcenou svatému Hubertu u řeholního domu, kde původně sídlili laičtí bratři z opatství pracující v okolních lesích.⁴⁵

1.2 Epigon

Synovec a učedník ctihodného Teodoricha mučedníka, Lambert, se narodil v Trajectumu ve Flandrech roku 635. Pod vedením martyra Remakla usedl na biskupský stolec⁴⁶ v Tongeren – Maastricht. Tato diecéze se rozprostírala mezi městy Bois le Duc, Givetem a Waltzem.⁴⁷ Patřil k oblíbencům samotného austrasijského krále Chludericha II. Zároveň se těšil úcty obyčejného lidu.⁴⁸ Právě za tímto svatým mužem poslal dle legendy Kristus během své epifanie v hloubkách ardenských dálav Hugiberta, jak bývá také svatý Hubert jmenován. Ten se skutečně vzdal svých nástupnických práv a vydal se na svou dlouhou a slavnou duchovní cestu.⁴⁹ Pod vedením Lamberta dosáhl zanedlouho hlubokého bohosloveckého vzdělání. Od svého mentora posléze přijal kněžské svěcení a stal se jeho pomocníkem v úřadu biskupském.⁵⁰ Episkopos flanderský se přitom vrátil na svůj úřad teprve tři roky po Hubertově vytržení. Poté, co mordem v roce 675 sešel ze světa král Chluderich II., noví páni vyhnali nepohodlného biskupa z vlastní diecéze. Útočiště ve vyhnanství našel za zdmi benediktinského kláštera v Stavelotu. Nebál se totiž tepat hříchy mocných. Uzurpátorům trůnu byl tedy více než nepohodlný. Po nepřirozené smrti uchvatitele Ebrina pobožný Pipin II. Heristalský povolal Lamberta z konventu zpět do úřadu. Pipin se ovšem poddával smilstvu s cizoložnicí Alpais a Lambert veřejně poukazoval na tuto královnu neúctu k Hospodinovým příkázáním. Alpais tak ze strachu o své výsady objednala u svého bratra Dodona úkladnou vraždu. Když Lambert 17. září 705 sloužil mši v kapli ve své rezidenci v Lutychu, vtrhli do svatyně Dodonovi pacholci, rozsekali jej a zmasakrovali další přítomné účastníky bohoslužby.⁵¹ Jako nástupce po zavražděném Lambertovi potvrdil papež Sergius I. (687-701) Huberta. O rozšíření úcty k Lambertovi se zasloužil velkou

⁴⁵ BRUTSAERT, *Histoire & Patrimoine des Communes de Belgique: Province de Luxembourg*, 2009, s. 345

⁴⁶ RÖSNER, *Světlo*, 2017, s. 4-5

⁴⁷ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 45

⁴⁸ RÖSNER, *Světlo*, 2017, s. 4-5

⁴⁹ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 45

⁵⁰ *Posvátná kazatelna: časopis kazatelský*, 1875, s. 901

⁵¹ RÖSNER, *Světlo*, 2017, s. 4-5

měrou právě biskup Hubert, jenž choval ke svému předchůdci obzvláštní úctu.⁵² Tělo svatého Lamberta nejdříve vrátili do sídelního města jeho diecéze – do Maastrichtu, dnes nejstaršího nizozemského města.⁵³ Hubert se však roku 720 rozhodl přenést ostatky zpět do Lutychu.⁵⁴ Ty uložili pod oltář baziliky vystavěné k počtě umučeního.⁵⁵ Nechal sem přeložit své biskupské sídlo, zakládá lutyšské biskupství a stává se prvním lutyšským biskupem.⁵⁶

1.3 Apoštol Arden

Ihned po konverzi se Hubert s horlivostí neofyta vydává na misii do pohanských držav podél řeky Mázy.⁵⁷ Staví chrámy a zakládá kláštery. Už za života získá díky svým misionářským úspěchům přídomek apoštol Arden.⁵⁸ Umírá 30. května 727 v Lutychu. Významný křesťanský spisovatel XX. století Josef Heyduk uvádí, že světec do roka zemřel na následky zranění, které si způsobil při rybolovu.⁵⁹ Setkáváme se tu pravděpodobně s odkazem na patrona cechu rybářského – svatého Petra. Šimon, zvaný Skála (stejně jako legendární Hubert), po setkání s Ježíšem zanechal lovu a stal se rybářem lidí.⁶⁰ Také svatohubertské atributy odkazují k prvnímu římskému biskupovi.⁶¹ Podle legend měl Hubert před nástupem na lutyšský biskupský stolec další extatické zjevení, v němž mu anděl, nebo bohorodička, předala bílou štolu s mocí léčit běsnění.⁶² Mariánská úcta se konstituovala na pozadí řecko-římského náboženství. Jak uvádí Martina Panáková ve své práci o ikonografických aspektech bohyně Ísidy a Panny Marie, charakter bohorodičky se utvářel na podkladě mnoha ženských božstev. Právě Ísida charakteristická třemi epitety (trpitelka, manželka, matka), jenž se dají přiřknout i matce Páně,⁶³ byla později ztotožněna s Demeter, bohyní země a úrody,⁶⁴ a co je v tomto případě podstatnější, také s bohyní Artemis,

⁵² *Posvátná kazatelna: časopis kazatelský*, 1875, s. 901-902

⁵³ RÖSNER, *Světlo*, 2017, s. 4-5

⁵⁴ *Posvátná kazatelna: časopis kazatelský*, 1875, s. 902

⁵⁵ RÖSNER, *Světlo*, 2017, s. 4-5

⁵⁶ *Posvátná kazatelna: časopis kazatelský*, 1875, s. 902

⁵⁷ *Posvátná kazatelna: časopis kazatelský*, 1875, s. 902

⁵⁸ KOVAŘÍK, *Etika v myslivosti*, 2008, s. 48

⁵⁹ HEYDUK, *Svatí církevního roku*, 2001, s. 197

⁶⁰ Srov. ČSP Mt 4,19 a ČSP Mk 1,17

⁶¹ *Katechismus katolické církve*, 2001, § 880

⁶² VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 180

⁶³ PANÁKOVÁ, *Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie*, 2006, s. 26-39

⁶⁴ PANÁKOVÁ, *Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie*, 2006, s. 26-39

vládnoucí (mimo jiné) fauně a flóře.⁶⁵ Toto ztotožnění pravděpodobně záměrně provedl autor Jakubova Protoevangelia, aby dodal Bohorodičce z Nazaretu autoritu antických panenských bohyň.⁶⁶ Přechistá převzala od Ísidy rovněž ochrannou až soteriologickou funkci a získala přívlastky Záhřita, Ochraňovatelka či Patronka.⁶⁷ Není tedy náhoda, že zázračný předmět přinesla z nebes patronu lovců právě ona. Zlatý klíč svatého Huberta, druhou insignii údajně léčící vzteklinu, dnes uložený v kostele svatého kříže v Lutychu,⁶⁸ dostal nastupující biskup od papeže Sergia I. V počátcích církve nástupce svatého Petra věšel takový klíč episkopům na krk jako znak apoštolské sukcese,⁶⁹ podle biblického verše: „*A tobě dám klíče království Nebes (...)*“⁷⁰ a církevní tradice, v níž je biskupský sbor nástupcem sboru apoštolů.⁷¹ Klíč měl být kopií svatopetrského klíče. Svatohubertský kříž zdobí reliéfy zvířat a svatých, také svatého Petra. V hlavici klíče se nachází údajný fragment z pout,⁷² z nichž Petra vysvobodil anděl po uvěznění na příkaz krále Heroda, jak o tom píše vznešenému Theofilovi autor Lukášova evangelia ve Skutcích apoštolů. Spojením obou zázračných předmětů vzniká skutečný nástroj proti zbesilosti. Řeholníci v Saint Hubert vypalovali poranění od vzteklé zvěře železnou kopií zázračného klíče a do vypálené rány vkládali zlatou třáseň nebeské štoly, jež sloužila jako drén a udržovala ránu otevřenou, takže rána nezahnisala.⁷³ O tomto svérázném léčebném postupu se zmiňuje kupříkladu modernistický hanopis proti lidové víře Eduarda Justa nazvaný *Pověra ve službě náboženství* z roku 1876:

„*Jiného druhu amulety jsou ve Francii tak zvané kroužky sv. Huberta, kteréž prý před vzteklinou chrání. Kdo byl tak nešťasten, že ho pomínutý pes pokousal, ať jen popílí do svatyně Sv. Huberta v Ardennách. Tam znají na vyhojení radikální prostředek. Rozříznou nemocnému na čele kůži, vloží do otvoru žďabeček školy téhož světce a na konec poradí*

⁶⁵ PANÁKOVÁ, *Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie*, 2006, s. 26-39

⁶⁶ PANÁKOVÁ, *Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie*, 2006, s. 26-39

⁶⁷ PANÁKOVÁ, *Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie*, 2006, s. 26-39

⁶⁸ VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s.180

⁶⁹ KOVAŘÍK, *Etika v myslivosti*, 2008, s. 52

⁷⁰ ČSP Mt 16,19

⁷¹ *Katechismus katolické církve*, 2001, § 881

⁷² KOVAŘÍK, *Etika v myslivosti*, 2008, s. 52

⁷³ KOVAŘÍK, *Etika v myslivosti*, 2008, s. 53

*pacientovi, aby po 10 dní žádné říční vody nepil, aby každodenně po týž čas 5 otčenášů a 5 zdrávasů odříkal a po 40 dní aby se – nečesal. Věru znamenitá to medicina.*⁷⁴

Tělesnou schránku svatého Huberta (jeho pozůstatky) pochovali v kostele svatého Petra v Lutychu; a přímluvce rybářů se velmi výrazně vyskytuje i na pravděpodobně nejpůsobivějším a ikonograficky nejzajímavějším obraze zachycujícím scénu prvního vyzvednutí Hubertových ostatků od nizozemského renesančního malíře Rogiera van Der Weydena z let 1480-1500 vytvořeném pro Katedrálu svatého Michaela archanděla a svaté Guduly v Bruselu, s názvem Exhumace svatého Huberta. Svatý Petr se na obraze vyskytuje za kovotepeckou schránou na ostatky na vyšívaném oltářním obraze, na vrcholu oltáře stojí malovaná dřevěná soška svatého Petra a objevuje se také na vitrážích za oltářem. Na hlavicích gotických sloupů stojí mezi dvanácti apoštoly taktéž svatý Petr, a to na nejvýraznějším místě.⁷⁵

Podle legend Bůh Hubertovi zvěstoval příchod smrti rok dopředu, aby měl čas se řádně připravit na novissima: „*Mortem sibi instare cernerat tanquam obitus sui prescius (Spatřil smrt po svém boku, i jalo jej tušení, že zemře).*“⁷⁶ Božím znamením blížící se smrti mohlo být samotné zranění na rybolovu. V počátcích křesťanství *akrostich ichthys* (řecky ryba) skrýval božské tituly Ježíš Kristus Boží Syn Spasitel (*Jézus Christos Theú Hyios Sótér*)⁷⁷ a používal se jako kryptogram označující pokřtěné v dobách pronásledování první církve. Z knihy Genesis víme, že ryba jako jediný živočich bez pomoci praotce Noema přežila potopu světa.⁷⁸ V tomto odkazu je patrný chiliasmus – ryba jako symbol nesmrtelnosti mnohých a vyvolenosti pokřtěných – symbol konce a nového začátku. Věhlasný francouzský historik každodennosti Philippe Ariès v díle *Dějiny smrti* uvádí, že podobné předtuchy smrti a rozpoznání jejího příchodu nepůsobily na středověkého člověka nepřirozeně, ani nadpřirozeně, ale naopak vnímání znamení smrti náleželo k člověčí všednosti.⁷⁹ Ohlašování své blízkosti patřilo k přirozené podstatě smrti a její znamení měla ve většině případů spíše přirozenou a smyslově vnímatelnou podobu nežli povahu zázračnou. Ovšem, říká Ariès, už rozlišováním mezi přirozeným a nadpřirozeným

⁷⁴ JUST, *Pověra ve službě náboženství*, 1876, s. 18

⁷⁵ NASH, *Northern Renaissance Art*, 2008, s. 15

⁷⁶ ARIÈS, *Dějiny smrti*, 2020, s. 21

⁷⁷ PLEVA, *Ryby, rybář*, 2017

⁷⁸ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 226-227

⁷⁹ ARIÈS, *Dějiny smrti*, 2020, s. 21

v kontextu středověkého myšlení se dopouštíme anachronismu. Hranici mezi přirozeným a nadpřirozeným vytváří až osvícenství, ve středověku tato dualita neexistovala.⁸⁰

1.4 Legendistika

Stejně nejasnou hranici mezi profánním a posvátným můžeme pozorovat ve středověkých legendách. Teolog Martin Weis definuje legendu jako duchovní román, z čehož jasně vyplývá, že nejde o objektivní kronikářský záznam světcova života.⁸¹ Navíc, jak k problematice objektivit v křesťanské legendistice poznamenává americký biblista Bart D. Ehrman, ve všech historických pramenech se vždy projevuje autorský subjekt. Absolutní objektivit v historickém poznání tedy vlastně ani nelze dosáhnout.⁸² Legenda pochází od latinského *legendus*, tj. to, co se má číst. Nese v sobě nutně dva prvky, a to historickou informaci a proměnění těchto faktů pod vlivem lidové představivosti.⁸³ Po velké persekuci započaté roku 303 po. Kr. v Římské říši za císaře Diocletiana se po velkém vítězství u Mulvijského mostu přes řeku Tiberu nad vládcem Říma Maxentiem ujal vlády Konstantin I. Veliký, východními křesťany uctívaný jako svatý Konstantin.⁸⁴ Ediktem milánským, rok po své zázračné konverzi, roku 313 ukončil pronásledování křesťanů a padesát let po jeho smrti se stalo křesťanství oficiálním náboženstvím říše.⁸⁵ Konstantinovský obrat znamenal obrat také v hagiografické literatuře. Zatímco v době pronásledování kladla velký důraz na mučednickou smrt, ve čtvrtém století se legendisté obrací k životu. *Vitae* – životy – považují askesi a duchovní praktiky světců jako jakési každodenní mučednictví a život prožitý ve víře a odříkání se rovná svým významem mučednické smrti.⁸⁶ V Galii v době karolínské, tedy v Hubertově době a působišti, se dostává do hagiografie také další zajímavý prvek tzv. šlechtické svatosti. *Vitae* měly vzbuzovat a umocňovat lidové nadšení.⁸⁷ Světec je ve svém pokušení a následném vítězství nad pokušelem připodobněn Kristu a tato podobnost se v textech silně zdůrazňovala.⁸⁸

⁸⁰ ARIÈS, *Dějiny smrti*, 2020, s. 21-22

⁸¹ Teologická fakulta JU, *Svatý Vojtěch ve světle legend*, 2020

⁸² EHRMAN, *Petr, Pavel a Marie Magdalena*, 2007, s. 60

⁸³ BENEŠ, *Úvod do františkánské hagiografie*, 2011/2012, s. 6

⁸⁴ EHRMAN, *Šifra mistra Leonarda: pravda a smyšlenky*, 2005, s. 8

⁸⁵ EHRMAN, *Šifra mistra Leonarda: pravda a smyšlenky*, 2005, s. 13

⁸⁶ BENEŠ, *Úvod do františkánské hagiografie*, 2011/2012, s. 6

⁸⁷ BENEŠ, *Úvod do františkánské hagiografie*, 2011/2012, s. 7

⁸⁸ BENEŠ, *Úvod do františkánské hagiografie*, 2011/2012, s. 8

Svatého vykreslují jako *milites Christi* (Kristova vojáka). Šlo vlastně o jakési přizpůsobení evangelijní zvěsti kulturní situaci posluchačů. V příběhu místního svatého se zrcadlí novozákonní radostná zvěst zprostředkovaná reáliemi blízkými cílovému posluchačstvu. Jedním z cílů takového přístupu je takzvaná liturgická akomodace.⁸⁹

⁸⁹ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 36

2. Mše svatého Huberta

2.1 Podoba Hubertovy mše

Nejdříve musíme rozlišit dva významy pojmu Hubertská mše. Může znamenat troubenou církevní skladbu – zhudebněné části mše, většinou psané pro typické lovecké nástroje, mezi něž patří zejména koncertní lesní roh, parforsní lovecké rohy a také přirozené lovecké rohy – lesnice a borlice.⁹⁰ Nejde o zcela odlišné pojmy, naopak spolu bezprostředně souvisí. Hubertská mše ve smyslu základního obřadu katolické církve je samozřejmě pojmem nadřazeným a svou existencí dala vzniknout stejnojmennému typu církevní skladby. Často se v kostelích pořádají také tzv. Svatohubertská troubení beze mše.⁹¹ Slovo *mše* je odvozeno z latinského *missa* (tj. rozeslání, odpuštění), a vychází z formule zakončující obřad. Tuto formuli vyřkne kněz a zní: „*Ite missa est (Jděte, mše skončila)*.“⁹² Často se společně s Hubertem připomínají svatí, kteří s ním mají společný nebo příbuzný patronát, legendu či atributy.⁹³ Mezi tyto svaté patří zejména sv. Jiljí, sv. Prokop, sv. Ivan, sv. German z Auxerre, sv. Bavo, sv. Venantius, blahoslavený Hroznata, sv. František a především sv. Eustach. Mše většinou iniciují myslivecké spolky a řády. Slouží se v rámci mysliveckých slavností, k příležitosti konsekrace nových kaplí⁹⁴ a kostelů zasvěceným patronům myslivosti a sakrálních památek v přírodě,⁹⁵ výročí založení mysliveckých spolků,⁹⁶ zahájení provozu nových mysliveckých objektů např. chat či kluboven⁹⁷ a dalších podobných událostí. Hubertská mše mnohdy zakončuje program podzimních honů a jejím účelem je poděkování za úrodu z lesa v podobě ulovené zvěře, za vše stvořené skrze věčné Slovo:⁹⁸ specificky za přírodu, zvěř a za živé i zemřelé myslivce.⁹⁹ Myslivecké pohřby se mší v mnohém připomínají svatohubertskou bohoslužbu, ale nejde o stejný typ obřadu.¹⁰⁰

⁹⁰ NOVÁČEK, *Lovecké nástroje*, 2020

⁹¹ SLABA, *Svatohubertské troubení v Dubé*, 2022, s.102

⁹² MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 234

⁹³ KOPECKÁ, *Svatohubertská slavnost v Lomnici u Tišnova*, 2023, s. 60

⁹⁴ PAVLÁSEK, *Nová kaplička svatého Huberta v Horní Slatině*, 2022, s. 103

⁹⁵ HOLAKOVSKÝ, *Křížek sv. Huberta v Hulicích*, 2015, s. 97

⁹⁶ ŠABATA, *Slavnostní myslivecký den v Lukavici*, 2020, s. 108

⁹⁷ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

⁹⁸ *Katechismus katolické církve*, 2001, §291

⁹⁹ PAVLÁSEK, *Nová kaplička svatého Huberta v Horní Slatině*, 2022, s. 103

¹⁰⁰ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 48

Pořádají se taktéž svatohubertské poutě. První pout' u nás pořádal kněz a zároveň myslivec Jan Kornek v Dubu nad Moravou.¹⁰¹ Mši celebruje kněz v rouchu zelené liturgické barvy. Ta evokuje zelenající se osení, jenž v rolníkovi budí naději na bohatou žeň. Zelená tedy značí naději na život věčný.¹⁰²

Obvykle se začíná slavnostním liturgickým procesím. V čele kráčí ministranti nesoucí zelený ozdobený kříž k procesím¹⁰³ – na znamení Kristovi vůdčí role v církvi; kadidelnici, svíce a korouhev.¹⁰⁴ Korouhve odkazují na vítězný prapor Konstantina Velikého a připomínají vítězství věřících nad zlem, pokud se, stejně jako Konstantin, nechají vést Ježíšem.¹⁰⁵ Za ministranty pochodují členové mysliveckých řádů, bratrstev či spolků. Jejich velmistři, ceremoniáři, pedelové, mistři, rytíři a členové nesou jejich insignie¹⁰⁶ a praporec se znaky svých organizací. Pokud slavnosti spolupřipravuje obec, objevuje se v průvodu i pověřený zástupce obce s praporem se znakem obce.¹⁰⁷ Vybraní myslivci pak v procesí nesou na dřevěných nosítkách tzv. mářách vystlaných chvojím kadáver jelena evropského, popřípadě preparovanou trofej – hlavu jelena s parohy.¹⁰⁸ Namísto jelena se nosí též daněk¹⁰⁹ a srnec.¹¹⁰ Průvod někdy provází bohatě vyzdobené koňské povozy a nahradí nosiče nosítek tím, že jelena vezou ony.¹¹¹ Průvod doprovází trubači s loveckými nástroji.¹¹² Dále mohou být přítomni zemědělci, lesníci, rybáři, děti z mysliveckých kroužků,¹¹³ farníci i široká veřejnost.¹¹⁴ Věřící na mši svolává troubení před kostelem – tzv. vábení svatého Huberta,¹¹⁵

¹⁰¹ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

¹⁰² PODLAHA, *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy*, 1930, s. 50

¹⁰³ PLAČEK, *Hubertská mše v Ostravě-Heřmanicích*, 2015, s. 97

¹⁰⁴ *Svatohubertská mše*, 2011

¹⁰⁵ PODLAHA, *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy*, 1930, s. 136

¹⁰⁶ *Svatohubertská mše*, 2011

¹⁰⁷ VAKRČKA, *Svatohubertská mše v Liběšicích na Litoměřicku*, 2016, s. 76-77

¹⁰⁸ ŘEHOŘ, *Svatohubertská mše v Nezamyslicích*, 2022, s. 102

¹⁰⁹ ALEXA, *XII. Hubertská mše v Drnovicích*, 2011, s. 100

¹¹⁰ ŠABATA, *Slavnostní myslivecký den v Lukavici*, 2020, s. 108

¹¹¹ HLAVÁČEK, *III. Svatohubertská mše svatá v Kamenici nad Lipou*, 2016, s. 76

¹¹² HLAVÁČEK, *III. Svatohubertská mše svatá v Kamenici nad Lipou*, 2016, s. 76

¹¹³ MOTEJL, *Svatohubertské troubené a zpívané mše na Nymbursku*, 2022, s. 88

¹¹⁴ ČERMÁK, *Bozkovští myslivci dodržují tradici*, 2016, s. 105

¹¹⁵ ALEXA, *XII. Hubertská mše v Drnovicích*, 2011, s. 100

fanfáry,¹¹⁶ lovecké skladby nebo tradičně kostelní zvony.¹¹⁷ Procesí se účastní sokolníci se svými dravci, taktéž psododi s loveckými psy. Koně, psi i dravci se mohou účastnit obřadu.¹¹⁸ Průvod někdy ozvláštňují kostýmové a divadelní prvky. Na koni vedle sebe jezdívají jezdci převlečení za bohyni Dianu a sv. Huberta.¹¹⁹ Někteří se obléknou do dobových kostýmů.¹²⁰

Buď se mše koná v přírodě u drobných sakrálních památek a kaplí, nebo v nitru kostela. Kostel dostane slavnostní výzdobu, jejíž příprava zabere i několik dní.¹²¹ Oltář nebo i celý interiér kostela bývá vyzdoben chvojím,¹²² květinovými vazbami,¹²³ svazky kukuřičných klasů,¹²⁴ jehličnatými stromy,¹²⁵ jeleními a dančími trofejami,¹²⁶ parožím.¹²⁷ Zajímavým prvkem výzdoby může být i tzv. kout přírody s preparáty zvěře spárkaté a pernaté, vytvářený v předsíních chrámů.¹²⁸ Mše bývá troubená, zpívaná, nebo zpívaná i troubená.¹²⁹ Jediná *Svatohubertská mše B dur, op. 15* skladatele Františka Macka dostala církevní schválení.¹³⁰

Úkon kajícnosti, biblické čtení i přímluvy se tematicky vztahují ke vztahu člověka k přírodě.¹³¹ Průvod s obětními dary bývá zařazen po přímluvách.¹³² Jelen nesený v procesí se pokládá před oltář obvykle na začátku mše již za zvuku introdukce. V obětním průvodu se přinášejí dary lesa a společně s jelenem na márách jsou určeny k požehnání. Dary lesa se

¹¹⁶ ZBORNÍKOVÁ, *Svatohubertská mše v Milevsku*, 2019, s. 102

¹¹⁷ PLAČEK, *Hubertská mše v Ostravě-Heřmanicích*, 2015, s. 97

¹¹⁸ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

¹¹⁹ DUFKOVÁ, *VIII. svatohubertská mše v Bořím lese*, 2015, s. 96

¹²⁰ *Svatohubertská mše*, 2013

¹²¹ KUTÁLEK, *IX. svatohubertská mše v Rohli*, 2022, s. 100

¹²² DUFKOVÁ, *VIII. svatohubertská mše v Bořím lese*, 2015, s. 96

¹²³ ALEXA, *XII. Hubertská mše v Drnovicích*, 2011, s. 100

¹²⁴ KUTÁLEK, *IX. svatohubertská mše v Rohli*, 2022, s. 100

¹²⁵ HLAVÁČEK, *III. Svatohubertská mše svatá v Kamenici nad Lipou*, 2016, s. 76

¹²⁶ Myslivci z MS Skalice Červený Újezd, *Myslivci vzdali poctu svatému Hubertovi*, 2022, s. 103

¹²⁷ HLAVÁČEK, *III. Svatohubertská mše svatá v Kamenici nad Lipou*, 2016, s. 76

¹²⁸ ALEXA, *XII. Hubertská mše v Drnovicích*, 2011, s. 100

¹²⁹ ONDRUCH, *XII. Hubertská mše v Ratajích*, 2019, s. 103

¹³⁰ VLÁŠEK, *Imprimatur – Svatohubertská mše B dur*, 2023

¹³¹ ŠABAKA, *Svatohubertská bohoslužba*, 2012

¹³² *Svatohubertská mše*, 2011

většinou přinášejí v proutěných koších či kovových podnosech a kladou se před oltář na rozprostřené chvojí, nebo na oltářní mřížku.¹³³ Jestliže se děkuje za úlovek po skončeném lovu, ulovená zvěř se přináší na přenosných výřadech.¹³⁴ Například při Hubertské mši v Ostravě-Heřmanicích v kostele sv. Marka byl před oltář (mimo jelení trofej) přinesen proutěný košík vyskládaný chvojím, na němž byl položen čerstvě ulovený kačer.¹³⁵ Na svatohubertské pouti v Krnově zase kladli před oltář na jehličí těla ulovených lišek.¹³⁶ V ideálním případě by mezi dary neměl chybět kus zvěře srstnaté a pernaté, ryby, chléb a hrozny. Na konec obětního průvodu se přináší hostie a mešní konvičky s vodou a vínem připravené ke slavení eucharistie.¹³⁷ Následuje požehnání úrody, požehnání pokrmů, požehnání vína, požehnání lesa, honiteb a těch, kdo se o ně starají a požehnání země.¹³⁸

Jako součást homilie některý z členů cechu Hubertova přednese legendu o sv. Hubertovi.¹³⁹ Kázání se kromě výkladu evangelia a biblického čtení, stejně jako liturgické texty, věnuje člověku, přírodě a interpretaci legendy o svatém Hubertovi. Po závěrečném požehnání se zařazuje světský obřad pasování na myslivce, nebo pasování na lovce přímo před oltářem.¹⁴⁰ Bohoslužbu uzavírá průvod jako na jejím počátku.¹⁴¹ Trubači po skončení mše vytrubují před kostelem. Krátký koncert lovecké hudby bývá doplněn výkladem o loveckých signálech.¹⁴² Svatohubertská mše jakožto nevšední událost také pro širokou veřejnost bývá doplněna dalším kulturním programem, např. prohlídkou kostela, ukázkami vábení zvěře, výstavami fotografií,¹⁴³ přednáškou o sokolnictví, sokolnickou ukázkou, přehlídkou loveckých psů atd.¹⁴⁴ Nesmí chybět gurmánské pohoštění. Na slavnostní tabuli

¹³³ HLAVÁČEK, *III. Svatohubertská mše svatá v Kamenici nad Lipou*, 2016, s. 76

¹³⁴ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

¹³⁵ PLAČEK, *Hubertská mše v Ostravě-Heřmanicích*, 2015, s. 97

¹³⁶ LATNER, *Svatohubertská pouť v Krnově s Jesenickými trubači*, 2019, s. 100

¹³⁷ *Svatohubertská mše*, 2011

¹³⁸ ŠABAKA, *Svatohubertská bohoslužba*, 2012

¹³⁹ LATNER, *Podruhé na Svatohubertské mši v Neratově*, 2011, s. 100

¹⁴⁰ JAKUBCOVÁ, *Již 6. Svatohubertská mše v Malé Morávce*, 2019, s. 84

¹⁴¹ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

¹⁴² MOTEJL, *Svatohubertské troubené a zpívané mše na Nymbursku*, 2022, s. 88

¹⁴³ JAKUBCOVÁ, *Již 6. Svatohubertská mše v Malé Morávce*, 2019, s. 84

¹⁴⁴ DRATVA, *Již 6. Svatohubertská pouť v Desné*, 2019, s. 101

se nejčastěji objevuje zvěřina a jiné masné výrobky, rybí speciality, posvícenské koláče a různé druhy nápojů.¹⁴⁵

2.2 Liturgie jako dialog a prostředek inkulturace

4. prosince 1963 byla na Druhém vatikánském koncilu přijata Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*,¹⁴⁶ v níž se mimo jiné konstatuje, že „je liturgie vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla.“¹⁴⁷ Pojem *leitúrgiá* pochází z řečtiny od slovesa *leitúrgein* složeného ze substantiva *ergon* (dílo) a adjektiva *leitós* (patřící k lidu), takže doslova znamená dílo lidu a užívalo se pro označení služby vykonávané pro blaho obyvatel polis. Ve druhém století získává význam kultovní.¹⁴⁸ Nesmíme ovšem křesťanskou bohoslužbu považovat za bohooctu iniciovanou člověkem.¹⁴⁹ Liturgie je naopak strukturována katabaticky. Bůh během liturgie naplňuje její hlavní cíl – posvěcuje člověka. Obec pokřtěných Hospodinova milost povínuje k naslouchání a následné odpovědi v podobě díkůvzdání. Liturgie zahrnuje tedy také anabatickou linii.¹⁵⁰ Pozorujeme zde dvě složky liturgie – složku sóterickou a složku latreutickou,¹⁵¹ tedy svatou výměnu (*sacrum commercium*) mezi Bohem a lidmi, jenž se rovněž charakterizuje jako dialog mezi Stvořitelem a Božím lidem.¹⁵² Ivan Palouš definuje dialogos jakožto proces, při němž skrz (dia) nás proniká smysl (logos).¹⁵³ Samotný pojem *Logos* v křesťanství označuje nejen Slovo zjevujícího se Boha, ale Logem nazývá autor Janova evangelia v prologu své knihy syna Božího, tedy druhou nestvořenou hypostázi Nejsvětější Trojice.¹⁵⁴ „Právem se tudíž liturgie chápe jako vykonávání kněžství Ježíše Krista.“¹⁵⁵ V liturgii tedy dochází k proniknutí Boží milosti do člověka skrze Logos. V Janově evangeliu nacházíme slavný Ježíšův výrok: „Já

¹⁴⁵ VAKRČKA, *Svatohubertská mše v Liběšicích na Litoměřicku*, 2016, s. 76-77

¹⁴⁶ ADAM, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, 2001, s. 62

¹⁴⁷ *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, 2023

¹⁴⁸ ADAM, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, 2001, s. 17

¹⁴⁹ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008

¹⁵⁰ ADAM, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, 2001, s. 19

¹⁵¹ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008

¹⁵² ADAM, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, 2001, s. 19

¹⁵³ Katedra filosofie Univerzity Pardubice, *Radim Palouš: Sokratovský a Sokratův dialog*, 2013

¹⁵⁴ RAHNER, *Teologický slovník*, 2009, s. 200

¹⁵⁵ *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, 2023

*jsem ta Cesta, Pravda i Život.*¹⁵⁶ Filosofie chápe dialog jako cestu k nahlédnutí pravdy.¹⁵⁷ Pokud do niter účastníků bohoslužby v posvátném dialogu – liturgii – vstupuje vždy transcendentní Logos, dochází k nahlédnutí za hranice lidské zkušenosti, a tudíž k epifanii.¹⁵⁸ Ani věřící katolík ovšem nevlastní „definitivní pravdu.“ Proto katolická církev vstupuje do dialogu s jinými denominacemi, dalšími náboženskými společnostmi a hnutími a též se sekulární společností. Horizontální světový mezilidský i mezináboženský dialog může křesťana přivést k znovunalézání jemu přislíbené pravdy.¹⁵⁹ Takový dialogický kontakt s ostatními kulturami vedl ke křesťanskému synkretismu a asimilaci nových kulturních složek do liturgie.¹⁶⁰

Asimilaci se také říká liturgická akomodace či inkulturace. Lpění na strohé jednotě formy liturgie může často uškodit a jít proti samotnému účelu bohoslužby.¹⁶¹ Zachovávání symbolické uniformity ani z historického hlediska nekoresponduje s dějinným vývojem. Křesťanské obřady nevznikaly v kulturním vakuu. Byly velmi silně ovlivněny židovskou, helénskou, římskou i francko-germánskou kulturou.¹⁶² Přijímání nových prvků je možné pouze „jsou-li slučitelné se zásadami pravého a ryziho liturgického ducha.“¹⁶³ Pokud přizpůsobování neprobíhá formou dialogu – skrze Logos – hrozí nebezpečí nepochopení a místo zamýšleného sjednocení, bouře na obou stranách. V nedávné době se ve Vatikánu uskutečnila biskupská synoda o Amazonii v rámci níž nechal papež František v kostele Santa Maria in Traspontina vystavit sošky incké podsvětní bohyně Pachamama znázorňující Matku Zemi. Proti vystavení pohanských božstev v chrámu Páně se vzedmula velká vlna nevole a někteří dokonce obviňovali papeže z idolatrie. Jeden z pohoršených křesťanů sochy z kostela vzal a hodil do řeky Tibery. Místo prolomení ledů došlo k oboustranné urážce a prohloubení příkopů.¹⁶⁴ Podmínkou inkulturace je kulturní citlivost k oběma stranám dialogu.¹⁶⁵ Taková nedorozumění ovšem nemusíme vnímat prvoplánově jako pochybení.

¹⁵⁶ ČSP Jan 14,6

¹⁵⁷ SOKOL, *Malá filosofie člověka: a Slovník filosofických pojmů*, 2019, s. 259

¹⁵⁸ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 124

¹⁵⁹ RAHNER, *Teologický slovník*, 2009, s. 90-91

¹⁶⁰ CHUPUNGUCO, *Liturgy and the Components of Culture*, 1994, s. 153

¹⁶¹ PODLAHA, *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy*, 1930, s. 103

¹⁶² CHUPUNGUCO, *Liturgy and the Components of Culture*, 1994, s. 153

¹⁶³ *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, 2023

¹⁶⁴ MENICHETTI, *Papež na synodě k incidentu se soškami: Žádná idolatrie*, 2019

¹⁶⁵ CHUPUNGUCO, *Liturgy and the Components of Culture*, 1994, s. 153

Vždyť jak praví Parmenidés: „Bez bloudění není možno, aby se člověk setkal s pravdou.“¹⁶⁶ Významný liturgik, benediktinský mnich Anscar J. Chupungco definuje liturgickou inkulturaci jako „proces, při němž jsou do bohoslužby místní církve integrovány relevantní prvky místní kultury.“¹⁶⁷ Slovo kultura pochází z latinského *colere*, v překladu pěstovat.¹⁶⁸ Teolog Václav Ventura používá pro proces přizpůsobování pěstitelský pojem roubování. Výraz sám je výstižnou alegorií liturgické inkulturace. „Roub nejenže žije z původního kmene, ale dává do celého rostlinného organismu i své charakteristické vlastnosti a tím celek už napořád geneticky ovlivňuje.“¹⁶⁹ Tento způsob pěstování vyžaduje správný postup a též nelze pěstovat roub bez zdravé podnože se silnými kořeny. Kořeny člověka se stávají životodárnou rostlinou díky tradici. Tradice pochází z latinského *tradere* a znamená předávat. Předáváním se kultura i liturgie prohlubuje a šíří. Jan Sokol definuje tradici jako duchovní a kulturní dílo.¹⁷⁰ Takovým dílem je mše svatého Huberta. Abychom poznali, že jsou inkulturované prvky v tomto liturgickém obřadu skutečně životodárným roubem a nikoliv nežádoucími cizopasníky, musíme pochopit jejich původ a symbolický význam. „V liturgii jsou znamení, která lze vnímat smysly. Tato znamení značí posvěcení člověka a způsobem každému z těchto znamení vlastním je uskutečňují.“¹⁷¹

¹⁶⁶ CARDAL, *Dialektika jednoho a jeho modů v Platónově Parmenidovi - Díl II.*, 2005

¹⁶⁷ CHUPUNGCO, *Liturgy and the Components of Culture*, 1994, s. 153

¹⁶⁸ SOKOL, *Malá filosofie člověka: a Slovník filosofických pojmů*, 2019, s. 294

¹⁶⁹ VENTURA, *Spiritualita křesťanského mnišství*, 2006, s. 16

¹⁷⁰ SOKOL, *Malá filosofie člověka: a Slovník filosofických pojmů*, 2019, s. 344

¹⁷¹ *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, 2023

3. Zprostředkovatelé

3.1 Obětní dary

Patronus znamená v latině ochránce,¹⁷² v křesťanské tradici pak světec, jenž má svou přímluvou posvěcovat a ochraňovat věřící. Tyto kompetence patrona se nazývají patronáty. Etnografka Alena Vondrušková uvádí dva hlavní okruhy patronátů, zaprvé územní patronát a zadruhé patronát nad určitou sociální nebo profesní skupinou. S množstvím patronátů stoupá též úcta, jíž světec požívá.¹⁷³ Hubert je uctíván coby oblastní patron na území Saint Hubert na jihu dnešní Belgie,¹⁷⁴ a také jako patron profesních skupin – zejména lovců, střelců a myslivců.¹⁷⁵ Podle jedné ze svatohubertských legend si první obřad připomínající Hubertovu mši vyžádali lovci ze světcovy diecéze paradoxně ještě za jeho života. V Galii dodržovali pohanský lovecký zvyk obětování prvního vrhu zvěře bohyni lovu Dianě.¹⁷⁶ Tento zvyk se přenesl z řecké kultury, kdy se po každém lovu obětovala řecké obdobě Diany – bohyni Artemis část kořisti z uskutečněného lovu.¹⁷⁷ Sám Hubertus měl zvyk christianizovat a změnit adresáta obětiny z prvorozených zvířat z divoké Diany na svatého Petra.¹⁷⁸

Bollandisté v kapitole o svatém Hubertu uvádějí přibližnou dobu oficiálního ustanovení svatohubertského kultu. Zavedl ho papež Řehoř III. (731-741), takže zhruba už 5 až 10 let po Hubertově smrti jako reakci na zmíněné rituály spojené s úctou k bohyni Dianě,¹⁷⁹ a rovněž uctívání rohatého bůžka Cernunnose.¹⁸⁰ Jak jsem již zmínil, údajné místo obrácení svatého Huberta označené rudým křížem se nachází v rozlehlém Boru s názvem Freyr. Můžeme se domnívat, že místo nebylo vybráno náhodně, ale z desakralizačních pohnutek. Freyr totiž znamená Pán a jedná se o jméno Boha nejčastěji vyobrazovaného se ztopořeným falem, symbolem plodnosti a mužské potence.¹⁸¹ V Norsku probíhalo jeho

¹⁷² BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 356

¹⁷³ VONDRUŠKOVÁ, *Český lidový a církevní rok*, 2015, s. 236

¹⁷⁴ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 45

¹⁷⁵ VONDRUŠKOVÁ, *Český lidový a církevní rok*, 2015, s. 260

¹⁷⁶ VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 184

¹⁷⁷ HART, *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*, 2014, s. 25

¹⁷⁸ VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 184

¹⁷⁹ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 49

¹⁸⁰ VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 183

¹⁸¹ PAXSON, *Základní kniha germánského pohanství: na duchovní cestě Ásatrú*, 2011, s. 68

uctívání prostřednictvím sakrální prostituce. Coveny bohyně Freyi propůjčovaly roli samotného Freyra duchovně i fyzicky nejsilnějším mužským jedincům z řad freyrského kněžstva. Bohyně Freyja, manželka Freyra, patřila mezi nejuctívanější bohyně Asgardu a jejím symbolem byl kanec. Mimo jiné vládla smrti a pomocí čarodějnických praktik *ceior* dokázala předpovídat budoucnost.¹⁸² Muži museli zvítězit ve hrách ne nepodobných olympijským hrám v Řecku a projít různými iniciačními rituály. Nejnáročnější a nejnebezpečnější zkouškou vnitřní nezlomnosti byla účast v každoroční duchovní bitvě s názvem *Ragnarök* (sudba bohů), v níž se střetaly síly podsvětí (Helu) a nebes (Ásgardu).¹⁸³ Obří vlk Fenrir přijde v představách severských pohanů ve spolku s podsvětní kněžnou Hel a bratrem, mořským hadem Jörmungandrem, na konci věků a rozmetají starogermánský pantheon.¹⁸⁴ Zkázonosného vlka museli během sudby bohů porazit kandidáti na představitele Freyra železnou botou a mečem po vzoru mlčenlivého Vídara. Po vítězství nad šelmou si přemožitel nasadil masku boha a ztělesnil tak Freyra na zemi. Pak došlo k posvátné svatbě Hieros gamos mezi kněžkami Freyji a bohem Freyrem, při níž docházelo k rituálně pojatému pohlavnímu styku.¹⁸⁵

Tento rituál měl zajistit plodnost a blahobyt prostřednictvím fyzického i mystického sjednocení mužského a ženského principu. Prakticky se jednalo o výběr domněle nejvhodnějších jedinců pro plození zdravých a bezvadných potomků a pokračovatelů kmene,¹⁸⁶ jak jej později znovu vynalézá například zakladatel sociálního darwinismu Herbert Spencer ve své teorii přežití nejzpůsobilějších (*survival of the fittest*).¹⁸⁷ Starší označení pro Freyra je Yngvi, pravděpodobně odkazující na runu ingwaz ve tvaru zrna, spojitost s obilným zrnem ukazuje na skutečnost, že Freyr nepřinášel svým uctívačům pouze plodnost ve smyslu plození lidských potomků, ale úrodnost polí i lesů. Pro jeho vyznavače byl bohem svrchovanosti, jež se pojila s plodností. Jeho atributy se tedy stala všechna silná a plodná zvíře – zejména divočák, kůň, a co je pro tuto práci podstatné, také jelen. Paroží mu totiž poslouží coby zbraň během Ragnaröku.¹⁸⁸

¹⁸² JORDAN, *Encyklopedie bohů*, 1997, s. 151

¹⁸³ VIKERNES, *A Burzum Story: Part V – Satanism*, 2005

¹⁸⁴ FOSSOIS, *Hra o trůny: mytologie*, 2020

¹⁸⁵ VIKERNES, *A Burzum Story: Part V – Satanism*, 2005

¹⁸⁶ VIKERNES, *A Burzum Story: Part V – Satanism*, 2005

¹⁸⁷ FRANEK, *Naturalismus a protekcionismus ve studiu náboženství*, 2017

¹⁸⁸ PAXSON, *Základní kniha germánského pohanství: na duchovní cestě Ásatrú*, 2011, s. 68

Freyr ovšem nepatří do panteonu galských božstev, jedná se o severského boha.¹⁸⁹ Můžeme se domnívat, že na počátku našeho letopočtu, kdy docházelo ke kontaktu norského obyvatelstva s římskou Galií, došlo k záměně jmen na římské straně, jenž mohla nesprávně ztotožnit Freyra s galským Cernunnosem. Víme téměř s jistotou, že Keltové, a hlavně Galové, uctívali Cernunnose od prehistorického období až zhruba do roku 1000 po Kr.¹⁹⁰ Název oblasti tedy možná vznikl záměnou těchto dvou bohů různých panteonů, na základě podobnosti atributů i účelu a způsobu jejich uctívání. Nebo se jedná o název z období již zmíněného kontaktu Galů se severskými národy, kdy na tomto území skutečně docházelo k uctívání Freyra.

Cernunnos, prapůvodní galské božstvo, se stejně jako Freyr zobrazuje s parohy symbolizujícími potenci a agresivitu. Kolem krku mívá Torques – železný, stříbrný, nebo bronzový keltský nákrčník – nošený světskými knížaty, bojovníky i božstvy jako odznak světské i spirituální moci, ochrany a uctívání.¹⁹¹ Obvykle sedí se zkříženýma nohama v tzv. Buddhově pozici obklopen jedním nebo dvěma hady a dalšími zvířaty – např. s koněm¹⁹² či bílým jelenem se zlatým paroží.¹⁹³ Jeho jméno znamená parohatý a odvozuje se z indoevropského *ker* – růst. Cernunnos tedy vládne silám růstu.¹⁹⁴ Keltové ho zároveň identifikovali s bohem mrtvých – *Dis Paterem*¹⁹⁵ – vládcem podsvětí,¹⁹⁶ díky čemuž se měl účastnit Divokého honu, štvance na duše zemřelých za účelem jejich odvezení do podsvětí, kterou vykonávají pekelní psi.¹⁹⁷ Cernunnosovi byly přinášeny živé zvířecí i lidské oběti. Rituál proběhl formou zabití obětí, které se nechaly vykrvit před oltářem božstva.¹⁹⁸ Mezi nejznámější vyobrazení Cernunnose patří to na kotli z Gunderstrupu nebo skalní kresby z Val Carmonica.¹⁹⁹

¹⁸⁹ JORDAN, *Encyklopedie bohů*, 1997, s. 151

¹⁹⁰ JORDAN, *Encyklopedie bohů*, 1997, s. 92

¹⁹¹ BOTHEROYD, *Lexikon keltské mytologie*, 1998, s. 381

¹⁹² SAUNDERS, *Mytická síla zvířat*, 1996, s. 87

¹⁹³ HART, *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*, 2014, s. 45

¹⁹⁴ JORDAN, *Encyklopedie bohů*, 1997, s. 59

¹⁹⁵ SAUNDERS, *Mytická síla zvířat*, 1996, s. 87

¹⁹⁶ HART, *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*, 2014, s. 45

¹⁹⁷ SAUNDERS, *Mytická síla zvířat*, 1996, s. 87

¹⁹⁸ HART, *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*, 2014, s. 45

¹⁹⁹ BOTHEROYD, *Lexikon keltské mytologie*, 1998, s. 60

Diana – římská bohyně hájů, žen a porodu, krvavé oběti – byla rovněž lovkyní a ochránkyní zvěře. Mytologii má v mnohém společnou s řeckou Artemis.²⁰⁰ Obětní obřady okolo Dianina kultu vycházely z mýtu o Aktaiónovi. Lovec Aktaión uviděl samotnou bohyni Dianu při koupeli nahou. Ta ho proměnila v jelena, jehož uštvala Dianina smečka loveckých psů a jeho tělo rozervalo na kusy.²⁰¹ Tussenel v ruské knize o životech svatých uvádí, že jelen, který potkal Huberta, měl na hlavě číši se zlatými dary, číše vydávala tak oslepující záři, že přítomné lovecké psy nadobro odradila od lovu.²⁰² Možná šlo o polemiku s mýtem o Aktaiónovi. V křesťanské legendě se po setkání s Bohem místo trestu pro hříšníka dostavuje milosrdenství, a to i pro zvěř, která touto událostí dostává naději na život, protože již nebude více hnána ani Hubertem, ani loveckými psy. Naproti tomu v pohanské legendě se po setkání s božstvem násilí stupňuje. Diana je také bohyně světla a měsíce. Římané ji zasvětili chrám na Aventinu v Římě a po nástupu římské moci se její uctívači shromažďovali v dřívějším chrámu Artemidy v Efesu.²⁰³

Christianizací galských a římských loveckých rituálů se změnil charakter obětních darů jako zástupné oběti. V křesťanské verzi obřadu uctění Boha v podobě obětiny získalo povahu „pouhé“ chvály, díků, prosby a smíření.²⁰⁴ Začal se velice podobat dožínkám – slavnosti konce žní, známém také jako *dožatá* a *obžínky*.²⁰⁵ V době germánské se dožínky slavily v den rovnodennosti 23. září k uctění nordicko-germánského vládce bohů Wotana. Křesťanská synoda v roce 813 dožínky christianizovala a Wotana vyměnil Archanděl Michael. Kostel se zdobil dary ze sklizené úrody a dožínkovými věnci.²⁰⁶ Dožínkové věnce se vily ze sklizeného obilí a dekorovaly se polním kvítím. Dožínková slavnost také začínala procesím s povozem, na němž se převážel poslední povřísem svázaný snop z pole, za zpěvu ženců se dopravil k hospodáři, jemuž by předán dožínkový věnec.²⁰⁷ V novém misále tedy můžeme najít mši Na poděkování za úrodu slavenou o první říjnové neděli. Důraz bohoslužby se odkazuje na modlitby při přípravě darů, jenž chválí Boha za plody země

²⁰⁰ HART, *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*, 2014, s. 48

²⁰¹ SAUNDERS, *Mytická síla zvířat*, 1996, s. 86

²⁰² VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 176

²⁰³ JORDAN, *Encyklopedie bohů*, 1997, s. 118

²⁰⁴ RAHNER, *Teologický slovník*, 2009, s. 258

²⁰⁵ MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 192

²⁰⁶ BALCAROVÁ, *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*, 2013

²⁰⁷ MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 192

a lidské práce.²⁰⁸ Také čtvrtá prosba modlitby Páně za chléb náš vezdejší odkazuje na potravu nejen duchovní, ale také materiální. Řehoř z Nyssy ve svém výkladu Otčenáše chápe tuto prosbu čistě v materiálním smyslu.²⁰⁹ Katechismus katolické církve akcentuje oba významy: „*Otec, který nám dává život, nám nemůže nedávat potravu nezbytnou pro život, všechna náležitá dobra, hmotná i duchovní.*“²¹⁰

„*Jako les má svoje obmýtlí a pole dobu žnlí, má myslivost své období lovu, představující mysliveckou sklizeň.*“²¹¹ V tomto citátu z knihy *Základy myslivosti* od Josefa Žalmana se jednoduše a jasně ukazuje přímá významová spojitost mezi dožínkovými rituály a rituály loveckými. Všechny obsahy, které v sobě nese mše s poděkováním za úrodu, se přenáší i do mše Hubertovi. Pro zemědělce představuje úrodu sklizené obilí, pro myslivce představuje úrodu a výsledek jeho celoroční práce ulovená zvíř. ²¹² Nejde tedy o oslavu zabíjení zvíře, ale naopak je benedikce zvíře poděkováním za dar života a možnost plnit člověčí úkol daný Bohem směrem ke stvoření. Proto se k oltáři nesou zástupci zvíře pernaté i srstnaté, ryby a chléb s hrozny jako připomínka eucharistie. V klášterním kostele v Rheinau ve Švýcarsku se uvnitř jižní věže nachází portál bývalé románské baziliky z roku 1114.²¹³ Na tympanonu lze spatřit vyobrazení dvou proti sobě stojících jelenů okusující hrozen vína. Jeleni představují duši vcházející do nebe nabývající nebeských statků.²¹⁴ Nesení probíhá v rámci obětního průvodu. Je důležité znovu zdůraznit, že novozákonní pojetí zapovídá chápaní oběti jako daru pro Boha. Jak říká Rupert Berger: „*Prosba se nikdy nevztahuje (...) k věcem, ale k člověku, který se má užíváním světa dostat k Bohu a jehož vykoupením má být celé stvoření osvobozeno od otrocké vazby na pomíjivost; požehnáním se neproměňuje věc, ale vyprošuje se proměna člověka, který se má při užívání stvoření podřídít Boží vládě.*“²¹⁵ Obětní průvod při dožínkové mši i mši Hubertově připomíná přinášení darů v počátcích církve, kdy tyto dary nesloužily jen k potřebám eucharistickým, ale potraviny nevyužité během bohoslužby se užily jako obživa pro chudé a potřebné. Plody

²⁰⁸ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 364

²⁰⁹ ŘEHOŘ Z NYSSY. *Otče náš: řecko-české vydání*, 2019, s. 105

²¹⁰ *Katechismus katolické církve*, 2001, § 2830

²¹¹ ŽALMAN, *Základy myslivosti*, 1945, s. 5

²¹² ŽALMAN, *Základy myslivosti*, 1945, s. 5

²¹³ RORATO, *Die Klosterkirche*, 2023

²¹⁴ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 85

²¹⁵ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 488

lesa se skrze slova díky Stvořiteli posvěcují a vezdejší stolování věřících se dostává do kontaktu s eucharistickou hostinou. Darům se žehná před závěrečnou doxologií eucharistické modlitby.²¹⁶

Starý myslivecký zvyk káže na závěr každého honu provést tzv. výřad k uctění zhasnuté zvěře.²¹⁷ Zvěř se pokládá na chvojí, trávu nebo rákos.²¹⁸ Řadí se v řadách za sebou podle „hodnosti“ v tomto pořadí: zvěř jelení, dančí, divočáci, muflon, kamzík, srnčí, velká zvěř škodná, liška, zajíc, králík, velká zvěř pernatá, bažant, sluka, koroptev, drobná zvěř. Zvěř se pokládá na pravý bok, vodní zvěř na zád'. Spárkatá zvěř musí mít zeleň ve svíráku a v zámku. Liščí oháňky se zalomí do pravého úhlu.²¹⁹ I při přinášení darů během obětního průvodu při mši se tento zvyk dodržuje. Zvěř se nese v tzv. přenosných výřadech podle popsaných pravidel výřadu.²²⁰ Propojuje se tak tradice církevní s tradicí mysliveckou.

3.2 Jelen na márách

Jelen na pohřebních nosítkách – márách – se přináší před oltář už na začátku mše. Nejedná se pouze o obětní dar, nýbrž o zprostředkovatele mnoha dalších důležitých křesťanských symbolů. V první řadě odkazuje na legendu o sv. Hubertovi popsanou v předchozí kapitole. Velice často se místo těla čerstvě zhasnutého jelena přináší k oltáři preparát celé postavy jelena či pouze preparovaná hlava jelena s parohy, případně vybílená jelení lebka s parohy. Přinášené preparáty hlavy mívají mezi parohy vložen dřevěný nebo kovový pozlacený kříž jako téměř doslovnou připomínku slavné události v ardenských lesích. Tělo i hlava jelena, jak káže tradice, se pokládá na chvoj, tělo jelena leží na pravém boku.²²¹ Máry nesou dva myslivci. Pohřební nosítka připomínají pomíjivost pozemského života a rovněž vedou ke vzpomínce na zemřelé myslivce a lesníky, za něž se mše mnohdy slouží. Naproti tomu jelen nad márami – nad mementem lidského konečnosti, jak brzy vysvětlím – symbolizuje přemožitele smrti, Krista Vykupitele. Máry též připomínají legendu o irském biskupu svatém Kellakovi, jehož roku 600 po Kr. zavraždili na ostrově Egair. Na jeho vlastní zádušní mši ho podle oné legendy přivezl pár jelenů na márách. Jeleni biskupa

²¹⁶ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 579

²¹⁷ ŽALMAN, *Základy myslivosti*, 1945, s. 290

²¹⁸ KOVAŘÍK, *Myslivecké ceremoniály: praktická příručka*, 2012, s. 17

²¹⁹ ŽALMAN, *Základy myslivosti*, 1945, s. 290 - 291

²²⁰ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

²²¹ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

na máry sami naložili a zapřáhli se do spřežení.²²² Přírodní národy spatřily v paroží jelena paprsky a predisponovaly tak posvátnost spanilého krále lesa – jakožto světlohoše. Jakožto odvěký ceroferář svítil na cestu živým i zemřelým a býval vypořádován jako psychopomp.²²³ Takže máry upozorňují také na funkci jelena, jakožto průvodce duší zemřelých.

U jelena se stojí čestná stráž. Tento zvyk přichází z tradic loveckých a říká se mu „*requiem v lese*.“²²⁴ Stráž u zhaslého kusu je poslední poctou ulovené zvěři. Myslivci při ní smeknou klobouky a vzdávají hold celému stvoření.²²⁵ Další tradice přenesená přímo z lovu do bohoslužby se nazývá úlomek. Úlomek materiálně i duchovně propojuje myslivce s úlovkem. Úlomkem myslíme větvíčku jehličnaté nebo listnaté dřeviny ulomené ze stromu či keře v blízkosti zhasnutí zvěře. Dělí se na jednovýhonkové, třívýhonkové a pětivýhonkové. Jeden třívýhonkový úlomek se vsune jelenovi do svíráku a druhý si lovec zastrčí za stuhu na pravé straně klobouku. Myslivcův úlomek se otře v krvi (barvě) ulovené zvěře. Jednovýhonkový úlomek se vkládá do rány po střele, a proto se mu říká vstřelový. Pětivýhonkový úlomek patří na komoru jelena a nazývá se vlastnický.²²⁶ Pokud se na bohoslužbu nese čerstvě ulovený jelen, měl by na sobě mít tyto všechny řádně umístěné úlomky.

Symbolika jelena – průvodce zbloudilých duší – se přenesla i do křesťanské legendistiky. V mnoha příbězích o životě svatých se dozvídáme o pronásledování jelena nebo laně lovicím šlechticem. Jelen se nenechá dostihnout, ale vede nic netušícího velmože do náruče Krista, kterou mu následně nabízí svatý muž, ke kterému ho jelen zavede. Obraz prchajícího jelena vychází patrně z biblických veršů: „*Panovník Hospodin je má síla, činí mé nohy podobné laním, dává mi kráčet po návrších*.“²²⁷ a „*Chvátej, můj milý, buď jako srnec, jak samec gazely na horách provoněných*.“²²⁸ Zemský patron sv. Prokop se dle legendy setkal s knížetem Oldřichem právě díky jelenovi. Setkání pak vedlo k postavení

²²² VODIČKA, *Po stopách posvátného jelena*, 1947, s. 177

²²³ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 85

²²⁴ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 34

²²⁵ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 34

²²⁶ KOVAŘÍK, *Myslivecké ceremoniály: praktická příručka*, 2012, s. 23-25

²²⁷ ČSP Abk 3,19

²²⁸ ČSP Pís 8,14

Sázavského kláštera v roce 1032 po Kr.²²⁹ Laň, jež živila mlékem poustevníka Ivana, zase zavedla ke svatému muži knížete Břetislava z nedalekého Tetína. Setkání rovněž vedlo k založení benediktinského kláštera Svatý Jan pod Skalou.²³⁰ Legenda o sv. Jiljí se nese ve stejném duchu. Kníže pronásledující Jiljího laň minul a zasáhl místo ní poustevníka. Jako pokání nechal na místě poustevny zbudovat roku 680 po Kr. klášter Saint Gilles u Arles.²³¹ Svatý Augustin požíval jelena jako symbol hledání boha.²³²

O verše z Písma se opírá obraz jelena jako křestního symbolu.²³³ „*Jako laň dychtí po vodních tocích, tak má duše dychtí po tobě, ó Bože!*“²³⁴ Výklad Žalmu 42 se střetl s antickou představou jelena jako úhlavního nepřítele hadů. Ve starověku existovalo přesvědčení, že jelen požírá hady a sytí se jimi. Hady skryté v puklinách skal vypudí vodou, kterou dokáže chrlit ze svíráku. Had vypuzen proudem opouští skalní skrýš a vydává se na milost jelenovi a je rozdupán jeho spárkami. V souvislosti s rozdupáním nepřátel připomeňme také žalm 91: „*Budeš šlapat po lvu i po zmiji, pošlapeš mladého lva i draka.*“²³⁵ Orákulum o rozdrčení hadovy hlavy vyřkne sám Hospodin v Gn 3,15. O tomto spojení antické a křesťanské představy nás informuje například spis *Physiologus* – křesťanský didaktický text pravděpodobně ze 2. stol. po Kr. Popisuje hadobijecké schopnosti jelenovy a dodává: „*tak i náš pán usmrtil velkého draka, d'ábla, nebeskými vodami, totiž božským učením spásy.*“²³⁶ Starověký topos zaznívá také v parenetických kázáních milánského biskupa Ambrože ze 4. století, který káže do složité situace církve i obyčejných lidí v císařském městě Mediolanum, kdy okolí města sužují nepřátelská vojska, nedostatek potravin, přírodní katastrofy a ekonomická krize.²³⁷ Ambrož využívá zoologického obrazu k motivaci svých posluchačů, aby se podobně jako jelen (Kristus) nezalekli hadů (nepřátel) na cestě životem a poráželi je chrlením metaforického proudu živé vody (hlásáním evangelia).²³⁸ V tomto kontextu má

²²⁹ ROYT, *Sázavský klášter*, 2021, s. 9

²³⁰ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 117

²³¹ KOVAŘÍK, *O patronech myslivosti a jiných světcích*, 2011, s. 85

²³² LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 87

²³³ LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 86

²³⁴ ČSP Ž 42,2

²³⁵ ČSP Ž 91,13

²³⁶ LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 86

²³⁷ VOPŘADA, *Dobrý had a jelen: Dva obrazy Krista v kázání svatého Ambrože*, 2013, s. 201-202

²³⁸ VOPŘADA, *Dobrý had a jelen: Dva obrazy Krista v kázání svatého Ambrože*, 2013, s. 211

jelen silně kristovské rysy a velmi zřetelně se díky němu vyjevuje smysl používání tohoto symbolu při Hubertské bohoslužbě, ale i v křesťanské hagiografii v průběhu mnoha staletí.

Přítomnost hada ve skalních trhlinách poukazuje na hadův podsvětní původ. Hadi kladou vejce jako ptáci. Odtud pramení představa okřídleného hada. Odtud přichází představa Hada, jako padlého anděla.²³⁹ Had v Bibli svede první lidi ke hříchu. Lživě jim slíbí božství, ale způsobí smrt celému lidskému pokolení. Proti hadu je vyřčeno orákulum samotným Hospodinem. Stává se nepřitelem člověka. Člověk mu rozdrť hlavu.²⁴⁰ Ve Zjevení svatého Jana se pokušitel z Edenu vrací na scénu v podobě velkého draka a nese jména Satan a Ďábel.²⁴¹ Hada společně s šelmou a falešným prorokem stihne na konci světa krutý trest v podobě věčných muk v jezeře ohně.²⁴² Ježíš hovoří o pádu Satana na zem. Pád nastal po velké bitvě armády andělů včele s archandělem Michaelem proti drakovi.²⁴³ Po prohrané bitvě se had plazí v prachu²⁴⁴ a „*svádí celý obydlený svět.*“²⁴⁵ Ježíš dává člověku „*pravomoc šlapat po hadech a štírech, i nad veškerou silou Nepřítele.*“²⁴⁶ Přijmutím Krista se člověk stává imunním vůči hadovu jedu a všem jeho nástrahám.²⁴⁷ Obdobu těchto veršů nacházíme rozšířenou v Markově evangeliu: „*Kdo uvěří a bude pokřtěn, bude zachráněn. Kdo neuvěří, bude odsouzen. Tato znamení budou doprovázet ty, kteří uvěří: V mém jménu budou vyhánět démony, budou mluvit [novými] jazyky, budou brát hady [do rukou] a vypijí-li něco smrtelného, nijak jim to neublíží. Na nemocné budou vzkládat ruce a budou se mít dobře.*“²⁴⁸ Ježíš tím přichází naplnit slova Zákona,²⁴⁹ když vkládá do rukou člověka moc rozdrtit hlavu hadovi, jak to předurčil jeho nebeský Otec. Z doslovného čtení 16. kapitoly Markova evangelia vychází nezvyklé mešní rituály letničních církví v oblasti Appalačského pohoří. Americká novinářka Julia Duin provedla pro svou reportáž zúčastněné pozorování v The Tabernacle Church Of God v Tenesse. Stala se svědkyní vystoupení kazatele Tyler

²³⁹ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 62

²⁴⁰ ČSP Gen 3,15

²⁴¹ ČSP Zj 12,9

²⁴² ČSP Zj 20,10

²⁴³ ČSP Zj 12,7

²⁴⁴ ČSP Gen 3,14

²⁴⁵ ČSP Zj 12,9

²⁴⁶ ČSP Lk 10,19

²⁴⁷ ČSP Lk 10,19-20

²⁴⁸ ČSP Mk 16,16-18

²⁴⁹ ČSP Mt 5,17

Evanse, jenž na sobě prováděl tzv. handling fire, kdy dotyčný kladl paže nad planoucí knot, aniž by utrpěl popáleniny. Následně vypil směs vody a křečového jedu strychninu. U všech těchto úkonů se mu po těle plazili jedovatí hadi. Manipulace s hady během křesťanských rituálů se nazývá *snake handling*. Během obřadu se mimo jiné hadům šlape na hlavu, na znamení imunity pokřtěných vůči smrtelným nástrahám hříšného světa.²⁵⁰ Dochází tak k doslovné ilustraci biblických veršů o souboji lidstva s odvěkým nepřítelem.

Antické představy o jelenovi – požírači hadů, tedy velmi dobře zrcadlí představy vyznavačů Hospodina o souboji Mesiáše s podsvětníky a také o schopnosti vyvolených křesťanů²⁵¹ neohroženě drtit zlo na zemi.

3.3 Lovecký roh

V náboženství mnoha kultur byl roh spojen s kultem slunce. Božstva se často vyobrazovala s rohy nesoucími v jejich středu sluneční disk.²⁵² Rohy a parohy totiž připomínají sluneční paprsky.²⁵³ Z této prastaré představy velmi pravděpodobně vzešel obraz jelena se zářícím křížem mezi parohy, se kterým se setkáváme v křesťanských hagiografiích i pověstech. Např. v německých pověstech se objevuje postava lovce Huberta, nikoliv sv. Huberta, ale katolického kněze a lovce zarputile toužícího po ulovení kapitální trofeje jelena. V hořčnaté touze po kořisti vyrazil na Štědrý den do lesa a bez rozmyslu zastřelil majestátního jelena. Až po nešťastném výstřelu spatřil mezi jeho parohy zářící kříž. Za zabití posvátného zvířete ho stihl trest. Po smrti byl odsouzen k věčnému lovu se svými psy. Takových německých pověstí s podobným průběhem a závěrečným trestem v podobě věčného lovu existuje nespočet. Lovec bývá ve většině případů anonymní.²⁵⁴

Božstva slunce patří mezi ta nejvyšší, nebo úplně nejvyšší ve většině starověkých pantheonů. Roh platil za mocnou a smrtící zbraň, za symbol bohů a mocných. Prostý lid viděl v rohu symbol rezidentní hrůzy ve všem přesažnu. Symbolika rohu jako mocné zbraně a odznaku moci se přenesla i do Tanachu a Nového zákona. V Žalmu 18 je Hospodin nazván rohem záchrany.²⁵⁵ Rohy hrály velkou roli také v chrámovém kultu. Čtyři se tyčily na oltáři

²⁵⁰ DUIN, *Appalachian snake handlers put their faith in God – and increasingly, doctors*, 2021

²⁵¹ ČSP Mt 22,14

²⁵² LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 217

²⁵³ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 220

²⁵⁴ POLÍVKA, *Povídky lidu opavského a hanáckého*, 1916, s. 119 - 120

²⁵⁵ ČSP Ž 18,3

chrámu Šalamounově a byly potírány krví obětních zvířat. Beránek v Apokalypse má sedm rohů oproti deseti rohům draka. Sedm rohů Beránkových značí sedmero duchů Božích.²⁵⁶ S rohem, jako dechovým nástrojem, jsou vyobrazováni andělé.²⁵⁷ A právě dechový nástroj v podobě rohu většinou doprovází i slavnou Hubertovu mši.

K lovu roh jakožto signální nástroj využívali již Etruskové, Řekové i Římané. Používali však rohy zvířecí z volských a bývolích rohů a v osmém století se objevují tzv. olifanty ze sloních klů. Kovové signální nástroje začaly vznikat ve Francii na královském dvoře. Rohy *cor de chase* s jedním vinutím laděné do C z mosazi se vyráběly za vlády krále Karla IX. Rostla totiž obliba honů na koních. Tím se zvětšila vzdálenost mezi lovci a vznikla potřeba nástroje se silnějším zvukem. Čím delší nástroj, tím mohutnější zvuk. Dlouhé nástroje se ovšem pro lov nehodí. Proto se začaly vyrábět trubky zahnuté z mědi a později z mosazi kónické s jedním vinutím. Současné lovecké rohy vychází z nástroje laděného v tónině D s 2,5násobným vinutím vytvořeného v 17. století vrchním lovčím krále Ludvíka XIV. (1643-1715) markýzem Marcem Antionem Dampiere. Nástroj sloužil pikérům – lovcům na koních. Jeho velikost odpovídala velikosti pikérova klobouku. Roh se vozil na zádech přehozený přes rameno jezdce.²⁵⁸ S rozšiřujícími se zvukovými možnostmi lesního rohu, rozšiřovalo se i jeho využití. Již nesloužil pouze jako nástroj k troubení loveckých fanfár, ale stal se plnohodnotným hudebním nástrojem.

Významný německý teolog Rupert Berger ve svém Liturgickém slovníku uvádí, že troubená mše Hubertova vznikla v 19. století a do Evropy se rozšířila až po 2. světové válce.²⁵⁹ Ovšem František Bezděk i Jaromír Kovařík uvádí, že již v raném baroku se na francouzském dvoře před každým lovem konala slavnostní bohoslužba a byla zkomponována Obryho slavná lovecká mše *Missa Sancti Huberti*.²⁶⁰ Na naše území dovezl lovecký roh až z francouzského dvora František Antonín hrabě Sporck po první návštěvě ve Versailles, kterou uskutečnil v roce 1680.²⁶¹ První umělecké skladby pro lesní roh vznikly ve Francii již roku 1705.²⁶² Sporck následně po své první návštěvě vyslal do Versailles za

²⁵⁶ LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 217

²⁵⁷ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 220

²⁵⁸ BEZDĚK, *Dějiny lovu trochu jinak*, 2000, s. 66-67

²⁵⁹ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008

²⁶⁰ BEZDĚK, *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*, 1998, s. 51

²⁶¹ BEZDĚK, *Dějiny lovu trochu jinak*, 2000, s. 68

²⁶² BEZDĚK, *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*, 1998, s. 25

dvorním lovčím (již zmíněným markýzem Dampierem) dva ze svých mladých myslivců – Václava Svídu a Petra Rölliga, aby se dokonale vzdělali ve hře na roh.²⁶³ Na vznešený úkol měli dva Sporckovi vyslanci dva roky. Po návratu začali vyučovat nové trubače zrekrutované z jiných různorodých profesí. Sporckovými trubači se stávali původně panští písaři, sekretáři, sluhové a myslivci. Nově vyučení hudebníci se stali elitními muzikanty a svůj nástroj zvládali mistrovsky. Vznikla věhlasná dvanáctičlenná lovecká kapela. Sporck navíc představil lovecký roh svému příteli Johanu Sebastianu Bachovi, který pro něj upravoval lovecké skladby a sám některé motivy loveckých fanfár použil ve svých skladbách. František Antotnín hrabě Sporck těmito kroky zpopularizoval lovecký roh v celé střední Evropě.²⁶⁴ Autorem první české lovecké skladby pro lesní roh je Josef Vejvanovský a skladba nese název *Sonata venatoria*.²⁶⁵

Hudba pro lovecký a lesní roh se tedy vyvinula z loveckých signálů. Tyto signály ovšem s rozvojem hudby nezánikly, naopak se rejstřík loveckých signálů a hlaholů neustále rozrůstá a nevyužívají se pouze k samotnému lovu, ale také k přidruženým loveckým rituálům a událostem. K těmto účelům se používá trubka zvaná borlice. Na našem území existuje oficiální notový a textový materiál pro trubače od Antonína Dyka, který jakožto závazný přijala Československá myslivecká jednota již roku 1938. Signály se dělí na lovecká návěští a povely, pozdravy, fanfáry, hlaholy a pochody. Jak již bylo řečeno, signály se nevyužívají pouze při honech, ale také při významných mysliveckých ceremoniálech, mezi než patří přijímání mezi myslivce, při pasování na lovce, předávání úlomků, zkouškách loveckých psů, mysliveckých pohřbech a slavnostech.²⁶⁶

Před začátkem Hubertovy mše se troubí pozdrav – podobný všeobecnému vítání na začátku honu – nazvaný „*Vábení svatého Huberta*.“²⁶⁷ Vábení má přivolat patrona myslivců mezi shromážděné věřící. Na konci bohoslužby se často troubí ukázky různých fanfár a skladeb pro lovecké nástroje. Jak bylo napsáno výše, oficiální církevní schválení u nás získala zatím pouze *Svatohubertská mše B dur* od Františka Macka.²⁶⁸ Nejznámější a nejhranější mši v Čechách je ovšem *Hubertská mše B dur* Petra Vacka s texty Josefa

²⁶³ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 14

²⁶⁴ BEZDĚK, *Dějiny lovu trochu jinak*, 2000, s. 68

²⁶⁵ BEZDĚK, *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*, 1998, s. 52

²⁶⁶ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 14-17

²⁶⁷ ALEXA, *XII. Hubertská mše v Drnovicích*, 2011, s. 100

²⁶⁸ VLÁŠEK, *Imprimatur – Svatohubertská mše B dur*, 2023

Selementa zkomponovaná v roce 1991. Tato mše zazněla v nejslavnějších chrámech Evropy, a dokonce i v Bazilice svatého Petra ve Vatikánu za přítomnosti papeže Jana Pavla II., tehdejšího prezidenta Československé republiky Václava Havla, biskupa Jana Graubnera a členů Řádu svatého Huberta.²⁶⁹ Skládá se z 8 částí (Introdukce, Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei, Finale).²⁷⁰ Pro mše konané v přírodě před honem složil Petr Vacek speciální *Hranickou Hubertskou mši B dur* pro borlice, lesnice a zpěv, věnovanou Střední lesnické škole v Hranicích. Opět zahrnuje veškeré části ordinaria (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei) a dále Ohlášky, Introdukci a Finále.²⁷¹ Pro události mimořádného významu napsal za doprovodu textů Josefa Selementa *Hubertskou mši Es dur* premiérovanou na Svatohubertských slavnostech v hospitálu Kuks v roce 1995.²⁷²

Roh tedy sloužil a stále slouží nejen jako nezbytný nástroj k dorozumívání během lovu, ale zároveň doprovází všechny významné okamžiky myslivcova života. Proto při zaznění jeho tónu během mysliveckých událostí myslivci povstanou a na znamení úcty smeknou své klobouky. Dříve se každý myslivec musel naučit základní lovecké signály. Během pasování na myslivce tak slavnostně přijímal nejen tesák, ale též borlici.²⁷³ Lovecký roh se stal součástí insignie Řádu svatého Huberta²⁷⁴ a též Řádu lovkyně Diany.²⁷⁵ Byl také oblíbeným heraldickým symbolem. Umístění loveckého rohu v erbech znamenalo právo lovu a dobré lovecké schopnosti šlechtice. Měli ho ve svém erbu např. Věžníkové z Věžníků,²⁷⁶ Rodina z Gellhornu,²⁷⁷ nebo Lukavečtí z Lukavce.²⁷⁸

Rohy a myslivost získaly v průběhu věků ovšem také jednu temnou spojitost. Ještě dlouho po christianizaci Evropy v sobě lidé nosili víru v nadpřirozený svět, jenž je otevřen

²⁶⁹ NOVÁČEK, *Hubertská mše B dur Petra Vacka s textem Josefa Selementa se hraje již 30 let*, 2021

²⁷⁰ VACEK, *Hubertská mše B dur pro 3 lovecké rohy in B se zpěvy*, 2001, s. 1

²⁷¹ VYHLÍDAL, *Hranická hubertská mše B dur pro zpěv, jeden hlas borlic a dva hlasy lesnic*, 2009, s. 2

²⁷² VACEK, *Hubertská mše Es dur pro 3 lovecké rohy in Es se zpěvy*, 2007, s. 13

²⁷³ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 17

²⁷⁴ BEZDĚK, *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*, 1998, s. 38

²⁷⁵ BEZDĚK, *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*, 1998, s. 40

²⁷⁶ KOLÁŘ, *Českomoravská heraldika*, 1925, s. 260

²⁷⁷ KOLÁŘ, *Českomoravská heraldika*, 1925, s. 415

²⁷⁸ KOLÁŘ, *Českomoravská heraldika*, 1925, s. 167

dialogu se smrtelníky.²⁷⁹ Dialog probíhal většinou skrze obětiny, zařikání, věštění, a také kreslení magických symbolů. Slovo *čarovat* má svůj původ právě v úkonu kreslení čar během magických rituálů.²⁸⁰ Ve staroslověnštině znamenalo slovo *čar* totéž, co znak.²⁸¹ Slovo *čert* mnozí jazykovědci odvozují od slova *črtat*.²⁸² Kdo kreslil čáry, tzn. čaroval, měl tudíž pro křesťana co dočinění s čertem, nebo byl sám ďáblem posedlý. Takto se uctívaly živly, především voda a oheň a též stromy.²⁸³ Pozůstatky uctívání přírody se přenesly také do představ o pověrečných bytostech žijících v lesích, skalách a vodách.²⁸⁴ Svatyně pohanských rohatých bůžků v lesích daly vzniknout představě, že v lese bydlí zplozenci pekla. Mnoho legend o poustevnících, kteří odešli kontemplovat do lesů, vypráví o vyhnání ďáblů, jenž sídlili v jeskynních příbytcích svatých mužů. Povolání myslivce, který se celé dny pohyboval v prostoru plném těchto domnělých bytostí se zvláště v baroku, v němž se víra v nelidské tvory rozšířila nejvíce, bylo opředeno mnoha pověrami. Bílkovský v *Coelum vivum* z roku 1724 praví: „Nejvíce čar a pověr mají rybníkáři, pastýři, mlynáři a myslivci.“²⁸⁵ Podle lidových představ myslivci ovládali mocnou magii, kterou získali od samotného čerta. Pravdou je, že potulní myslivci (zvaní fakíři) šířili na svých štacích tzv. tajná umění myslivecká. Myslivecká zaříkadla si lovci i pytláci tajně předávali skrze drobné rukopisné svazky, kam se zapisovaly magické praktiky zaměřené hlavně na zlepšení produktivity při lovu.²⁸⁶ Ďábel se pak začal často vyobrazovat v myslivecké kamizole a pod mysliveckým kloboukem skrýval rohy. Jedno z nejnámějších zobrazení myslivce-démona vytvořil Louis Le Breton. Na rytině od něj je Barbatos jeden ze 72 démonů popsanych ve středověkém grimoáru *Lemegeton*. Démon má na sobě lovecký úbor a v ruce drží pušku. Kolem hlavy se mu vznášejí lovecké rohy, z kterých se linou noty. Tento démon totiž rozuměl řeči zvířat. Zvuk lesního rohu jako by dokázal vydat jakousi esenci lesa, které tento démon rozumí stejně jako člověk rozumí mluvené řeči.²⁸⁷

²⁷⁹ MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 221

²⁸⁰ CHÝLOVÁ, *Je ježibaba příbuzná s jezinkou?*, 2010

²⁸¹ MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 222

²⁸² KLEMENT, *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích*, 2002, s. 103.

²⁸³ MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 206

²⁸⁴ MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 224

²⁸⁵ KOVAŘÍK, *Myslivost v zrcadle pověr*, 2009, s. 4

²⁸⁶ KOVAŘÍK, *Myslivost v zrcadle pověr*, 2009, s. 3-5

²⁸⁷ PETERSON, *The Lesser Key of Solomon*, 2001, s. 10

3.4 Chrám

V Hubertské mši se chrámový prostor zdobí do podoby lesa nebo se velice často v samotném lese odehrává. Bohoslužba mimo prostor kostela se nazývá polní mši. Většinou se tím míní mše pod širým nebem (*sub divo*). Dle Všeobecných pokynů k Římskému misálu (dále VPŘM) pro konání mše není třeba souhlas ordinariátu.²⁸⁸ Ve VPŘM v článku 288 se také píše: „*Boží lid se shromažďuje k slavení eucharistie nejčastěji v kostele anebo, kde není kostel nebo je nedostačující, na jiném důstojném místě, hodném tak velkého tajemství.*“²⁸⁹ Je tedy třeba ukázat, proč můžeme les považovat za takové místo.

Pro pochopení významu lesa pro křesťanskou víru se musíme možná překvapivě zabývat pouští jakožto náboženským fenoménem. Francouzský historik Jacques Le Goff poukazuje na důležitou úlohu pouště v judaismu, křesťanství a dalších euroasijských náboženstvích. V Bibli se setkáváme s pouští jako s „*zeměpisně historickou a zároveň symbolickou realitou.*“²⁹⁰ Realita pouště v Tanachu i v Novém zákoně nabyla významů do určité míry ambivalentních. Pouštní civilizace vybudovaná Jábalem se z počátku staví do protikladu k městu vybudovanému bratrovrahem Kainem.²⁹¹ Přestože v poušti sídlí běsy a přízraky včetně pouštního démona Azázela,²⁹² stává se poušť taktéž svatým místem, kde Hospodin vychovává svůj lid. Dvojznačnost pouště se v Tanachu ukazuje také například na příběhu Hagary a Izmaele.²⁹³ V Novém zákoně se mění význam pouště z místa zkoušek na místo pokoušení. V poušti sídlí Nečistý duch, který pokouší Krista.²⁹⁴ Ježíš i Jan Křtitel ovšem odchází do pouště nalézat také samotu. Poušť tedy poskytuje možnost jakéhosi vytržení. Díky odloučení od vlivů vnějšího světa nabízí skalnatá pustina možnost usebrání a askeze.²⁹⁵ Jan Křtitel, jenž velmi pravděpodobně patřil k esejským mnichům z Kumránu, v poušti taktéž potkával nepřítele. Kobyly od pradávna symbolizovaly pro Izrael nepřátelské voje a zkázonosnou sílu Nepřítele. Obraz Křtitele pojídajícího kobyly tedy

²⁸⁸ BERGER, *Liturgický slovník*, 2008, s. 300

²⁸⁹ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, 2008

²⁹⁰ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 60

²⁹¹ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 60

²⁹² LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 203

²⁹³ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 61

²⁹⁴ LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 203

²⁹⁵ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 62

ukazuje, že byla jejich ničivá „moc neutralizována či přeznačena na pozitivní hodnotu.“²⁹⁶ Jakoby samota (vytržení se z profánního), askeze, křest a modlitba – tedy praktiky, ke kterým pod vlivem eschatologických očekávání nabádal Jan Křtitel své učedníky²⁹⁷ – dávala člověku sílu zkrotit mocnosti zla, a dokonce je využít k pozitivním účelům. Již např. prorok Joel vyzývá, aby se lid během kataklyzmatických hrůz posledních let postil a oblékl prostý šat z pytloviny.²⁹⁸ Jan Křtitel tímto životním programem inspiroval veškeré křesťanské mnišství.²⁹⁹ Názornou ukázkou takové inspirace, kdy svatý muž díky asketickému pobývání v samotě překoná síly Zlého a využije je ve svůj prospěch, poskytuje legenda o sv. Prokopovi, zemském patronovi a zakladateli Sázavského kláštera. V jeskyni, jenž mu sloužila coby poustevna se podle legendy skrýval Ďábel. Svatý Prokop pomocí svatého kříže vyhnal Ďábla ze svého obydlí a zapřáhl ho do pluhu. S čertem vyoral tzv. Čertovu brázdu, vedoucí od jeho poustevny do Chotouni, místa údajného narození světce.³⁰⁰

Křesťanské mnišství se zrodilo ve 4. století na východě. Prvním a základním dílem řazeným mezi tzv. pouštní epeje je *Život sv. Antonína* od alexandrijského biskupa Athanasia. Athanasiovi kontruje Jeroným s hagiografií nazvanou *Život sv. Pavla Thébského, prvního z poustevníků*. Dvě vyprávění o těchto egyptských mniších se záhy rozšířila na západ díky latinským překladům. Západ ovšem postrádal vyprahlé pláně, a tak se symbolika pouště přetransformovala na les.³⁰¹ V předkřesťanských dobách byly části lesa využívány ke kultovním účelům. Svatobory sloužící jakožto chrámy pod oblohou nesměly být znesvěcovány těžbou ani bojem. Proto velmi často sloužily jako refugium. Slovo *háj* proto odvozujeme od slova *hájemství*.³⁰² Následky narušení posvátného prostoru háje poznal např. sv. Vojtěch, jenž i přes důrazné varování vstoupil do svatoboru pruských pohanů a kvůli zneuctění nedotknutelného prostoru byl roku 997 zabit.³⁰³ Místem zajišťujícím azyl a sloužící jako refugium se stal také křesťanský kostel. Již v Šalamounově chrámu sloužil oltář jakožto útočiště pro obžalované. Takový člověk, pokud dokázal uniknout do chrámu

²⁹⁶ VENTURA, *Spiritualita křesťanského mnišství*, 2006, s. 42

²⁹⁷ VENTURA, *Spiritualita křesťanského mnišství*, 2006, s. 42

²⁹⁸ ČSP Jo 1,13

²⁹⁹ VENTURA, *Spiritualita křesťanského mnišství*, 2006, s. 42

³⁰⁰ ROYT, *Sázavský klášter*, 2021, s. 60

³⁰¹ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 62-65

³⁰² MOTLOVÁ, *Průvodce lidovou kulturou*, 2016, s. 210

³⁰³ *Vyvráždění Slavníkovců*, 2013

a dotknout se jednoho ze čtyř rohů na oltáři, ze sebe tímto činem sejmul obžalobu.³⁰⁴ Zvláště ve středověku měl kostel samozřejmě primární funkci ochránit duši člověka před ztracením, ale současně měl i sekundární funkci zajišťovat obranu věřících proti nebezpečstvím tohoto světa. Především románské a raně gotické kostely (zejména na venkově) měly fortifikační charakter a refugiální funkci. Často byly opevňovány předsunutými hřbitovními zdmi kolem kostela, které pomáhaly při bránění vsí proti nepřátelským tlupám a vojskům. Stejně tak kostel poskytoval právní ochranu – azyl pro obviněné.³⁰⁵

Pro mnohá nebezpečství, která zakoušeli první poustevníci vydávající se do pustiny pouště, kde žádné materiální refugium mimo prosté pustevny nemohli očekávat, se jim přezdívalo *milites Christi* (Kristovi bojovníci).³⁰⁶ Jak píše Jiří Šubrt, idea *anachronésis* (útěku od civilizace) nebyla ve 3. století neobvyklým jevem, podobně myšlenka askeze. Ovšem až spojení těchto dvou fenoménů dalo vzniknout křesťanskému monasticismu. Rozlišujeme dva typy mnichů – *monachoi* (z řec. *monos* znamenající „jediný“) – a to kionobity (z řec. *kionos bios*, „společný život“) žijící ve větším společenství s pevně danou řeholí a eremity (z řec. *erémos*, „pustina“). Praktické rady, jak se chránit před úklady d'áblů poskytovala zprvu ústně tradovaná apofthegmata – výroky otců pouště. Již na počátku majorita poustevníků žila ve společenstvích. Pouze výjimečné osobnosti se vydávaly do samoty, aby se pouze s pomocí Boží vyrovnaly s pokušeními i drsnou přírodou.³⁰⁷ Na území Galie, kde žil a konal sv. Hubert, se mnišství rozvíjí již v první polovině 5. století pod vlivem Rufinova latinského překladu Života Antonína. Vzniká klášter na ostrově Lirinum založený svatým Honoratiem roku 410 a v Massilii založený Janem Cassianem. V severní části Galie zakládá první kláštery svatý Martin, jehož kult rozšíří dílo Sulpicia Severa nazvané *Život svatého Martina*. Díky rozšíření svatomartinskému kultu se oblastí šíří i monasticismus. Do pohoří Jury přichází eremité známí jako Jurští otcové.³⁰⁸

Za poustevníkem se vydávali prostí i vznešení lidé. Kromě samoty po cestě k eremitům potkávají přeludy a nástrahy lesa. Poznávají onen dualismus, kde les poskytuje tolik kýženou samotu hledajícímu a zároveň zrazuje poutníka na každém kroku. Poustevník

³⁰⁴ LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, 1999, s. 218

³⁰⁵ VARHANÍK, *Středověký vesnický kostel jako refugium*, 1999, s. 313-317

³⁰⁶ JERONÝM. *Legendy o poustevnících: Vitae eremitarum*, 2002, s. 8

³⁰⁷ JERONÝM. *Legendy o poustevnících: Vitae eremitarum*, 2002, s. 16-19

³⁰⁸ KOUPIL, *Život jurských otců*, 2004, s. 24-25

na konci cesty dává všemu zkoušení smysl. Pokání v podobě zkoušek završuje katarze a poznání. Takovým způsobem ukazuje les Chrétienov de Troyes v románu *Perceval neboli Povídka o grálu*. Cesta lesem je iniciací. Na jejím konci čeká prozření.³⁰⁹ Podobnou iniciací si podle legend prošel také sv. Hubert, kterého místo poustevníka na konci cesty čekal sám Kristus v podobě Jelena.

Výzdoba chrámu jako lesa v první řadě uvádí účastníka bohoslužby do celého kontextu Hubertovy mše. Zároveň prostředkuje hlubší vhled do významu lesa, jakožto evropské eremos, jenž dal vzniknout prvním mnišským klášterům na tomto území a do velké míry spoluvytvářel podobu středověké potažmo evropské západní kultury.³¹⁰ Také vytváří kulisy pro přednes svatohubertské legendy, díky níž se posluchač může ještě niterněji ponořit do světcova příběhu. Myslivcům, z jejichž vůle bývá mše sloužena, zase připomíná požehnání, kterého se jim dostalo tím, že mohou v takovém prostředí vykonávat své poslání.

3.5 Myslivec

Johann „Hans“ Friedrich von Flemming ve své slavné knize z počátku 18. století *Der vollkommene teutsche Jäger* poukazuje na potřebu bohabojné křesťanské víry u lesníků a myslivců. Pikér zmítaný pohanskou pověrou v nadpřirozené bytosti lesa podle něj snadno podléhá přeludům v temnotě hvozdů³¹¹ a kupříkladu prachobyčejný tok hlušce v něm může evokovat šepot prašivce. Pověřivec se tak snadno vyděsí běžných hluků, a není proto schopen vykonávat svou práci s nezbytným duševním klidem. Zbožný křesťan naopak ví, že hlavy livjatána jsou boží paží rozdraceny a spořádány hordami divé sběře,³¹² tudíž se může v klidu procházet nočním luhem beze strachu, žije ve světle: „A to světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila.“³¹³ Nepřetržitý pobyt v přírodě mu každodenně připomíná přátelský vztah Hospodina s člověkem, neboť Bůh dal vzniknout člověku i prostředí, ve kterém může lidstvo spokojeně žít.³¹⁴ Slovy svatého Antonína: „Poznává Boha skrze to, co bylo stvořeno.“³¹⁵

³⁰⁹ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 71-72

³¹⁰ KOUPIL, *Život jurských otců*, 2004, s. 17

³¹¹ KOVAŘÍK, *Etika v myslivosti*, 2008, s. 5

³¹² ČSP Ž 74,12-19

³¹³ ČSP J 1,5

³¹⁴ BENEŠ, *Pradějiny*, 2010, s. 21

³¹⁵ ATANÁŠ, *Život sv. Antonína Poustevníka*, 2010, s. 83

Jelikož se mu, dle učení církve, takto prostředně přirozeným způsobem dennodenně zjevuje.³¹⁶

Starozákonní biblista a teolog Jiří Beneš v knize *Pradějiny* předkládá neobvyklý výklad verše 26 z první kapitoly první knihy Mojžíšovy: „*Učiňme člověka k našemu obrazu, jako naši podobu, aby panovali nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad dobyt看em a nad celou zemí i nad všemi plazy pohybujícími se na zemi.*“³¹⁷ Dle jeho mínění překladatelé nesprávně pochopili kontext slova *panují* (hebr. *jirdu*). Tvrdí, že v hebrejštině sestupování a panování souvisí. Aby mohl člověk panovat, musí nejdříve sestoupit na úroveň těch, kterým chce vládnout. Zdánlivě paradoxně se musí vzdát touhy po nadvládě³¹⁸ a následovat příkladu Ježíše, jehož vláda započala službou potřebným,³¹⁹ „*Kdo je mezi vámi největší, buď jako ten nejmenší, a kdo je vedoucí, buď jako ten, který slouží.*“³²⁰

Uvědomělý myslivec tento ekologický apel Písma vnímá. Slovy spisovatele Jaroslava Jana Pavlíka při svých toulkách honitbou: „*Na tomto loveckém a lyrickém místě, prodělává počátek podivuhodné metamorfózy. Mění se zároveň s krajinou.*“³²¹ Přestože podle Heideggera mezi člověkem a zvířetem trvá bytostný předěl, pojí je pobyt a sepětí se stejnou zemí, stejně tak způsob přicházení a odcházení z této planety, tedy podléhání životu i smrti.³²² Podle Schopenhauera je člověk *animal metaphysicum*, tedy metafyzickým zvířetem. Benoist dodává, že nutnost sakrálna v životě člověka je jeho základní potřebou.³²³

Pokud si myslivec uvědomuje bytostné propojení s přírodou a zároveň svou službu chápe jako naplňování lidského úkolu daného Bohem formulovaného v první knize Mojžíšově a Ježíšově zvěsti, nebojí se v případě potřeby pro své poslání přinést i oběti,³²⁴ a to i oběť nejvyšší. A nejde jen o honosné řeči bez hlubšího přesahu do skutečného žití. Kupříkladu v mé otčině na vrchu Baba nad řekou Sázavou v dolním Posázaví stojí uprostřed lesa takzvaný Houžvičkův kříž. Dřevěný křížek s podobiznou nebojácného lesáka a pamětní

³¹⁶ SÝKORA, *Úvod do písma sv. Nového zákona*, 1904, s. 3

³¹⁷ ČSP Gen 1,26

³¹⁸ BENEŠ, *Pradějiny*, 2010, s. 51

³¹⁹ BENEŠ, *Pradějiny*, 2010, s. 52

³²⁰ ČSP Lk 22,26

³²¹ PAULÍK, *Arizona*, 1980, s. 20

³²² OLŠOVSKÝ, *Lidská existence a technika: Jak nás technika má*, 2015, s. 80

³²³ BENOIST, *Být pohanem*, 2019, s. 39

³²⁴ ŽALMAN, *Základy myslivosti*, 1945, s. 6

deskou s nápisem: „5/V 1918 na tomto místě padl střelami vášnivých pytláků lesní hajný Václav Houžvička při vykonávání těžké a zodpovědné služby.“³²⁵ Nebohého 27letého lichtenštejnského hajného přepadla tlupa pytláka Františka Zíky z nedalekých Kostelních Střimelic. Pro neohroženou službu zvěři, myslivosti a Bohu dvěma ranami sekaného olova ukončili Zíkovi nohsledi Václavovu životní pout'.³²⁶

Příroda se pro moderního člověka stala pouhým zdrojem surovin. Tato materializace nám zakrývá, jak krásně píše ve svém eseji filozof a básník Jiří Olšovský, původně poetický vztah k přírodě. Myslivecká etika se vzpírá karteziánskému zpředmětnění přírody a postupem věků se stále více zbavuje „(...) vymáhavě technického způsobu odkrývání jsoucna.“³²⁷ Petr Martan, myslivec z povolání a spisovatel, ve své knize *Barok – zlatý věk myslivosti*, hned v úvodu relativizuje právě přízvisko „zlatý“, které v názvu knihy barokní době sám přiřkl. Šlo spíše o značný rozkvet lovectví a chovu zvěře, fatálně tu však chybí složka etická. Přídomek „zlatý“ pak koriguje na „pozlacený.“³²⁸ Zvířena tehdy sloužila za zdroj zábavy, zvěřiny a kožešin. Zlatý věk myslivosti tedy v současném chápání započne v tom bodě, kdy se přestane na faunu antropocentricky hledět jako na prostou materii a zásobárnu masa.

Zbožný myslivec nevnímá svět nihilisticky – myšleno klímovsky – tedy všehomír i existenci v něm nepovažuje za pouhou hříčku a šaškovství zároveň.³²⁹ Vidí v přírodě i lidském pobytu smysl daný Hospodinem. Zároveň si uvědomuje narušenost tohoto harmonického uspořádání člověkem. Proto musí cele odvrhnout egosolismus a speciesismus a znovu objevit svou povinnost být dobrým správcem (nikolivěk vládcem) světa, který mu byl svěřen do rukou Bohem. S nadsázkou by se dalo konstatovat, že člověk je dobrý sluha, ale špatný pán. Znovuobjevování vztahu ke stvoření snad můžeme pochopit i jako onen heideggerovský počátek vržený do budoucnosti. Myslivec má šanci se stát reprezentantem Hospodinovým v tom smyslu, že re-representuje, tj. opětovně zpřítomní³³⁰ lidský úkol na zemi tak, jak tomu bylo *in illo tempore*.³³¹

³²⁵ HLAVATÝ, *Vražda na sklonku I. světové války ve Stříbrné Skalici*, 2016

³²⁶ HLAVATÝ, *Vražda na sklonku I. světové války ve Stříbrné Skalici*, 2016

³²⁷ OLŠOVSKÝ, *Lidská existence a technika: Jak nás technika má*, 2015, s. 84

³²⁸ MARTAN, *Barok: zlatý věk myslivosti*, 1992, s. 8

³²⁹ LINHART, *Vyprávění nočních hubeňourů*, 2013, s. 369

³³⁰ BENOIST, *Být pohanem*, 2019, s. 20

³³¹ ELIADE, *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, 2019, s. 84

První rubrika misálu říká, že mše svatá začíná když se lid shromáždil v latině (*Populo congregato*).³³² Je zde použito *passivum divinum*. Mše svatá tedy začíná, když lid byl shromážděn Bohem.³³³ Myslivci tedy představují zásadní aktéry Hubertské mše. Bez shromáždění profesní skupiny, za kterou je mše sloužena, bohoslužba nemůže začít. Zprostředkovávají tedy samotnou mši, a to hned ve dvou rovinách. Myslivecké spolky, sdružení a řády zpravidla konání mše iniciují a svou přítomností na nich umožní jejich započítí. Myslivci přicházejí k bohoslužbě v tradičních zelených mysliveckých oděvech s klobouky na jejichž levé straně mají vloženy stavovské úlomky. Klobouky s úlomkem mohou mít během mše na hlavách. Také si při sobě mohou ponechat své lovecké psy a dravce.³³⁴ Svatý Hubert bývá většinou zobrazován se svou psí smečkou. Nejznámější takové vyobrazení u nás vytesal věhlasný barokní sochař Matyáš Bernard Braun v rámci svého monumentálního díla v Novém lese pro Františka Antonína hrabě Šporka.³³⁵ Pes po boku myslivce během Hubertovy mše je vlastně živoucím symbolem – světcovým atributem. Zároveň poukazuje na jednotný logos, z něž celé stvoření vychází. Pes je v mnoha mytologiích psychopomponem provázejícím duše temnotou zasněží.³³⁶ Hubertovu ztracenou duši dovedla smečka tmou až k posvátnému světlu v podobě jelena – Krista.

Myslivec přichází na bohoslužbu jako zprostředkovatel archaické zkušenosti eremitů. Při své práci vstupuje v osamění do lesní hlubiny a v pustině samoty vykonává rutinní, ale bohu libou službu vystaven postrachu poustevníků – *acedii*³³⁷ – aby napravoval omyl v chápání Písma, kvůli němuž docházelo k systematickému vykořisťování stvoření. Smysl svého výsostného poslání přináší mezi ostatní věřící ve svátečním okamžiku Hubertské mše.

³³² Liturgie cz, *Kdy začíná mše svatá? (Liturgie - 120" o liturgii - Mše svatá 1)*, 2019

³³³ Liturgie cz, *Kdy začíná mše svatá? (Liturgie - 120" o liturgii - Mše svatá 1)*, 2019

³³⁴ TRIPES, *Tradice a zvyky české myslivosti*, 2012, s. 47

³³⁵ PRYŠINGER, *Braunův Betlém*, 2016

³³⁶ HEINZ-MOHR, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*, 1999, s. 203

³³⁷ LE GOFF, *Středověká imaginace*, 1998, s. 64

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo skrze vybrané stěžejní zprostředkovatele pochopit poselství, které Hubertova mše re-prezentuje pro současného člověka v Římskokatolické církvi. Svatý Hubert po iniciačním zážitku v ardenských lesích zasvětil svůj život Bohu. Celý život se úspěšně snažil christianizovat oblast, v níž působil za pomoci inkulturace tak, že rouboval křesťanskou liturgii a symboly na rituály a znamení starých předkřesťanských náboženství.

Obětní dary, jež měly v předkřesťanských dobách podobu krvavé oběti a přinášely se na posvátná obětiště ze strachu z nepředvídatelných božstev, se v křesťanství změnily v díkůvzdání za úrodu, která patří člověku. Celý obřad dostal humánní podobu. Užívání darů od Boha umožňuje dobrý pozemský život, jenž je cestou k životu věčnému. Obětní dary tak zprostředkovávají poselství o Božím milosrdenství, které má člověk – jakožto obraz Boží – napodobovat nejen vůči vlastnímu druhu, ale i ke všemu stvoření.

Jelen přinášený k oltáři připomíná setkání svatého Huberta s Kristem v ardenských lesích. Máry, na nichž je nesen, upomínají na pomíjivost lidského života. Třívýhonkový úlomek ořezaný o barvu jelena zhaslého v ohni odkazuje na náležitost lidského druhu k celému stvoření. Díky antické představě o jelenovi chrlícím vodu do puklin s hady, které následně rozdrtí a pozře, se stal symbolem křtu a moci, kterou skrze křest křesťan dostává. Symbolizoval také Ježíše, jenž přemohl hřích pomocí vody věčného života.

Troubení loveckého rohu přenáší atmosféru honu přímo do bohoslužby a přirozeně vpravuje i běžné věřící do tématu mše, protože se roh od počátku používá jako signální a dechový nástroj během lovu. Rovněž doprovází všechny významné ceremonie během myslivcova života. Roh symbolizuje Hospodinovu moc a spásu, ale zároveň varuje před pokušením v samotě lesa. Pro samotářskou službu v lesích byl totiž myslivec často spojován s temnými silami a vyobrazován jako čert, který pod kloboukem nosí rohy.

Pro Hubertskou mši se chrám zdobí do podoby lesa, nebo se v samotném lese odehrává. Les stál u zrodu západního mnišství a poskytl poustevníkům pustinu, jež poskytovala nerušenou samotu, v níž se monachoi mohli vypořádat se svými démony a dojít tak svatosti. Stejně tak myslivec vchází do lesní pouště, která mu může poskytnout iniciační cestu.

Myslivec i přes možnost nadvlády volí místo toho službu stvoření a touto službou opětovně zpřítomňuje a upomíná na úkol sloužit bližním daný celému lidstvu. V samotě lesa není toto poselství možné šířit mezi lid, iniciuje tedy Hubertské mše a zve veřejnost k účasti.

Analýzou jednotlivých zprostředkovatelů se podařilo rozklíčovat poselství, jež reprezentují účastníkům Hubertských mší. Díky svému specifickému charakteru je Svatohubertská mše schopná pokládat důrazy, pro které jindy není prostor. Zejména apely na změnu přístupu ke správě přírody.

Seznam literatury

- ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-420-1.
- ALEXA, Jaroslav. XII. Hubertská mše v Drnovicích. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2011, ro. 59 (89), č. 1. ISSN 0323-214X.
- ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti*. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3251-9.
- ATANÁŠ. *Život sv. Antonína Poustevníka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-041-1.
- BALCAROVÁ, Jitka. "*Jeden za všechny, všichni za jednoho!*": *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2234-7.
- BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1.
- BENEŠ, Petr. Úvod do františkánské hagiografie. In: *Františkánství.cz* [online]. 2011/2012 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: <https://www.frantiskanstvi.cz/Regalat-hagio/Hagiografie%20uvod%202011.pdf>
- BENOIST, Alain de. *Být pohanem*. Zvolen: Sol Noctis, 2019. ISBN 978-80-973292-0-4.
- BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.
- BEZDĚK, František a KOVAŘÍK, Jaromír. *František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta*. Kuks: Řád svatého Huberta, 1998. ISBN 80-238-3664-1.
- BEZDĚK, František. *Dějiny lovu trochu jinak*. Brno: Sursum, 2000. ISBN 80-85799-72-2.
- Bible: český studijní překlad*. Páté souborné vydání. Praha: KMS, 2021. ISBN 978-80-7664-008-5.
- BOTHEROYD, Sylvia a BOTHEROYD, Paul. *Lexikon keltské mytologie*. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3552-7.
- BRUTSAERT, Emmanuel. *Histoire & Patrimoine des Communes de Belgique: Province de Luxembourg*. Bruxelles: Editions Racine, 2009. ISBN 2873866004.
- CARDAL, Roman. Dialektika jednoho a jeho modů v Platónově Parmenidovi - Díl II. In: *Distance.cz* [online]. 2005 [cit. 2023-04-12]. Dostupné

z: <https://www.distance.cz/ro%C4%8Dn%C3%ADk-2005/4-%C4%8D%C3%ADslo/dialektika-jednoho-a-jeho-mod%C5%AF-v-plat%C3%B3nov%C4%9B-parmenidovi-d%C3%ADi-ii>

ČERMÁK, Karel. Bozkovští myslivci dodržují tradici. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2016, ro. 64 (94), č. 1. ISSN 0323-214X.

DRATVA, Zdeněk. Již 6. Svatohubertská pouť v Desné. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2019, ro. 67 (97), č. 12. ISSN 0323-214X.

DUFKOVÁ, Věra. VIII. svatohubertská mše v Bořím lese. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2015, ro. 63 (93), č. 12. ISSN 0323-214X.

DUIN, Julia. Appalachian snake handlers put their faith in God – and increasingly, doctors. In: *Nationalgeographic.com* [online]. 2021 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.nationalgeographic.com/animals/article/snake-handlers-appalachia-changing-practices>

EHRMAN, Bart. *Petr, Pavel a Marie Magdalena*. Praha: Knižní klub, 2007. ISBN 978-80-242-1981-3.

EHRMAN, Bart. *Šifra mistra Leonarda: pravda a smyšlenky*. Praha: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1488-1.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. Praha: OIKOYMENH, 2019. ISBN 978-80-7298-353-7.

FOSSOIS, Gwendal. *Hra o trůny: mytologie*. Brno: Jota, 2020. ISBN 978-80-7565-731-2.

FRANEK, Juraj. *Naturalismus a protekcionismus ve studiu náboženství*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017. ISBN 978-80-210-8798-9.

HART, Vlastimil. *Úvod do myslivosti: historie, zvyky, tradice*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. ISBN 978-80-213-2495-4.

HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-300-1.

HEYDUK, Josef. *Svatí církevního roku*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-385-X.

HLAVÁČEK, Pavel. III. Svatohubertská mše svatá v Kamenici nad Lipou. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2016, ro. 64 (94), č. 12. ISSN 0323-214X.

HLAVATÝ, Jakub. Vražda na sklonku I. světové války ve Stříbrné Skalici. In: *Hradec1.cz* [online]. 2016 [cit. 2023-08-10]. Dostupné z: <https://www.hradec1.cz/2016/06/vrazda-na-sklonku-i-svetove-valky-ve-stribrne-skalici/>

HOLAKOVSKÝ, Pavel. Křížek sv. Huberta v Hulicích. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2015, ro. 63 (93), č. 12. ISSN 0323-214X.

CHUPUNGUCO, Anscar. Liturgy and the Components of Culture. In: STAUFFER, Anita. *Worship and Culture in Dialog: Reports of International Consultations Cartigny, Switzerland, 1993, Hong Kong, 1994*. Geneva: Lutheran World Federation, 1994. ISBN 3-906706-12-5.

CHÝLOVÁ, Helena. Je ježibaba příbuzná s jezinkou? In: *Rozhlas.cz* [online]. 2010 [cit. 2023-08-01]. Dostupné z: <https://plzen.rozhlas.cz/je-jezibaba-pribuzna-s-jezinkou-6800383>

JAKUBCOVÁ, Zdeňka. Již 6. Svatohubertská mše v Malé Morávce. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2019, ro. 67 (97), č. 2. ISSN 0323-214X.

JAMESON, Anna. *Sacred and Legendary Art*. Londýn: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1848.

JERONÝM. *Legendy o poustevnících: Vitae eremitarum*. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-050-5.

JORDAN, Michael. *Encyklopedie bohů*. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-087-8.

JUST, Eduard. *Pověra ve službě náboženství*. Praha: Edv. Grégr, 1876.

Katedra filosofie Univerzity Pardubice [@FilosofiePardubice]. Radim Palouš: *Sokratovský a Sokratův dialog*. Online, video. 2013-11-29. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=wOPMiAfp15E>. [cit. 2023-06-09].

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.

KLEMENT, Karel a SVOBODA, Bohumil. *Jsem ražen z českého kovu: několik kapitol o sv. Prokopovi, Sázavě a Emauzích*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-568-2.

KOLÁŘ, Martin a SEDLÁČEK, August. *Českomoravská heraldika*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1925.

- KOPECKÁ, Dagmar. Svatohubertská slavnost v Lomnici u Tišnova. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2023, ro. 71 (101), č. 1. ISSN 0323-214X.
- KOUPIL, Ondřej a ZDICHYNEC, Jan. *Život jurských otců*. Praha: Benediktinské arcidiocésie sv. Vojtěcha a sv. Markéty. ISBN 80-902682-9-3.
- KOVAŘÍK, Jaromír. *Etika v myslivosti*. Praha: Druckvo, 2008. ISBN 978-80-904056-3-9.
- KOVAŘÍK, Jaromír. *Myslivecké ceremoniály: praktická příručka*. Praha: Druckvo, 2012. ISBN 978-80-904417-8-1.
- KOVAŘÍK, Jaromír. *Myslivost v zrcadle pověr*. Praha: Druckvo, 2009. ISBN 978-80-904056-5-3.
- KOVAŘÍK, Jaromír. *O patroněch myslivosti a jiných světcích*. Praha: Druckvo, 2011. ISBN 978-80-904-4173-6.
- KUTÁLEK, Antonín. IX. svatohubertská mše v Rohli. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2022, ro. 70 (100), č. 12. ISSN 0323-214X.
- LATNER, Jaromír. Podruhé na Svatohubertské mši v Neratově. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2011, ro. 59 (89), č. 1. ISSN 0323-214X.
- LATNER, Jaromír. Svatohubertská pouť v Krnově s Jesenickými trubači. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2019, ro. 67 (97), č. 12. ISSN 0323-214X.
- LATOURE, Bruno. *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: výběr z textů 1998-2013*. Praha: Tranzit.cz, 2016. ISBN 978-80-87259-37-5.
- LE GOFF, Jacques. *Středověká imaginace*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-074-4
- LEPAŘ, Jan. *Všeobecný dějepis k potřebě žáků na vyšších gymnasiích československých*. Praha: Česko: I. L. Kober, 1878.
- LINHART, Patrik. *Vyprávění nočních hubeňourů*. Praha: Pulchra, 2013. ISBN 978-80-87377-59-8.
- Liturgie cz [@liturgiecz]. *Kdy začíná mše svatá? (Liturgie - 120" o liturgii - Mše svatá 1)*. Online, video. 2019-02-18. Dostupné z: YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=e0Bj2LDU_9o. [cit. 2023-03-10].
- LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-254-3.

MARTAN, Petr. *Barok: zlatý věk myslivosti*. Vimperk: Papyrus, 1992. ISBN 80-901111-8-1.

MENICHETTI, Massimiliano. Papež na synodě k incidentu se soškami: Žádná idolatrie. In: *Vaticannews.va* [online]. 2019 [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2019-10/papez-na-synode-k-incidentu-se-soskami-zadna-idolatrie.html>

MOTEJL, Petr. Svatohubertské troubené a zpívané mše na Nymbursku. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2022, ro. 70 (100), č. 11. ISSN 0323-214X.

MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.

Myslivci z MS Skalice Červený Újezd. Myslivci vzdali poctu svatému Hubertovi. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2022, ro. 70 (100), č. 12. ISSN 0323-214X.

NASH, Susie. *Northern Renaissance Art*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-284269-5.

NOVÁČEK, Miroslav. Hubertská mše B dur Petra Vacka s textem Josefa Selementa se hraje již 30 let. In: *Trubaci.cmmj.cz* [online]. Praha, 2021 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: <https://trubaci.cmmj.cz/hubertska-mse-b-dur-petra-vacka-s-textem-josefa-selementa-se-hraje-jiz-30-let/>

NOVÁČEK, Miroslav. Lovecké nástroje. In: *Trubaci.cmmj.cz* [online]. Praha, 2020 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: <https://trubaci.cmmj.cz/lovecke-nastroje/>

OLŠOVSKÝ, Jiří. Lidská existence a technika: Jak nás technika má. In: LUKEŠOVÁ, Anna. *Způsoby přizpůsobování: Role adaptace ve vývoji (nejen) lidského druhu. Sborník abstraktů a příspěvků z 16. výjezdu interdisciplinárního semináře v Nečtinech*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2015. ISBN 978-80-261-0451-3.

ONDRUCH, Zdeněk. XII. Hubertská mše v Ratajích. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2019, ro. 67 (97), č. 12. ISSN 0323-214X.

PANÁKOVÁ, Martina. Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie. *Sacra*. 2006, ro. 4, č. 1. ISSN 1214-5351.

PAULÍK, Jan. *Arizona*. Praha: Československý spisovatel, 1980. ISBN 22-129-80.

- Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium. In: *Vatican.va* [online]. Vatikán, 2023 [cit. 2023-10-06]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html
- PAVLÁSEK, Pavel. Nová kaplička svatého Huberta v Horní Slatině. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2022, ro. 70 (100), č. 12. ISSN 0323-214X.
- PAXSON, Diana. *Základní kniha germánského pohanství: na duchovní cestě Ásatrú*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3217-6.
- PETERSON, Joseph. *The Lesser Key of Solomon*. Maine: Weiser Books, 2001. ISBN 978-1-57-863220-6.
- PLAČEK, Jan. Hubertská mše v Ostravě-Heřmanicích. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2015, ro. 63 (93), č. 12. ISSN 0323-214X.
- PLEVA, Jan. Ryby, rybář. In: *Biblickýslovník.cz* [online]. 2017 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: <https://biblickyslovník.pleva.info/#Ryby,%20ryb%C3%A1%C5%99>
- PODLAHA, Antonín. *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy*. 11. vydání. Praha: Státní nakladatelství, 1930.
- POLÍVKA, Jiří. *Povídky lidu opavského a hanáckého*. Praha: Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1916.
- Posvátná kazatelna: časopis kazatelský*. Olomouc: Bedřich Gross, 1875.
- PRYŠINGER, Leoš. Braunův Betlém. In: *Braunůvbetlém.cz* [online]. 2016 [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://braunuvbetlem.cz/cs/braunuv-betlem>
- RAHNER, Karl a VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-934-8.
- RORATO, Thomas. Die Klosterkirche. In: *Dokstelle-rheinau.ch* [online]. 2023 [cit. 2023-07-10]. Dostupné z: <http://www.dokstelle-rheinau.ch/pages/inselrundgang/inseloertlichkeiten/klosterkirche.htm>
- RÖSNER, Libor. Sv. Lambert z Lutychu. *Světlo*. 2017, ro. 25, č. 37.
- ROYT, Jan a SOMMER, Petr. *Sázavský klášter*. Praha: Národní památkový ústav, 2021. ISBN 978-80-7480-155-6.

RYCHLÁ, Zuzana. Britský opravář nábytku zřejmě vyřešil velkou archeologickou záhadu. In: *Stoplusjednicka.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/britsky-opravar-nabytku-zrejme-vyresil-velkou-archeologickou-zahadu>

ŘEHOŘ Z NYSSY. *Otče náš: řecko-české vydání*. Praha: OIKOYMENH, 2019. ISBN 978-80-7298-355-1.

ŘEHOŘ, Jan. Svatohubertská mše v Nezamyslicích. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2022, ro. 70 (100), č. 12. ISSN 0323-214X.

SAUNDERS, Nicholas. *Mytická síla zvířat*. Praha: Práh, 1996. ISBN 80-85809-47-8.

Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. In: *Mkcr.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/seznam-nematerialnich-statku-tradicni-lidove-kultury-ceske-republiky-cs-299>

SLABA, Petr. Svatohubertské troubení v Dubé. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2022, ro. 70 (100), č. 12. ISSN 0323-214X.

SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka: a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 2019. ISBN 978-80-7601-190-8.

STEJSKAL, David a ŠEJVL, Jaroslav. *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-680-6.

Svatohubertská mše. TV, ČT2, 2011. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/14741205385-bohosluzby-v-ceske-televizi/31129838005/>

Svatohubertská mše. TV, ČT2, 2013. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/14741205385-bohosluzby-v-ceske-televizi/313298380050004/>

SÝKORA, Jan. *Úvod do písmo sv. Nového zákona*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1904.

ŠABAKA, Petr. Svatohubertská bohoslužba. In: *Pastorace.cz* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské - Pastorační středisko, 2012 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/svatohubertska-bohosluzba>

ŠABATA, Vladimír. Slavnostní myslivecký den v Lukavici. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2020, ro. 68 (98), č. 9. ISSN 0323-214X.

- ŠTEFANCOVÁ, Dagmar. Proprium missae. In: *Encyklopedieknihy.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Proprium_missae
- Teologická fakulta JU [@teologickafakultaju]. *Svatý Vojtěch ve světle legend*. Online, video. 2022-04-20. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bG7IYr3diAA&t=1261s>. [cit. 2023-03-15].
- TRIPES, Oldřich. *Tradice a zvyky české myslivosti*. Praha: Myslivost, 2012. ISBN 978-80-905371-1-8.
- VACEK, Petr a SELEMENT, Josef. *Hubertská mše B dur pro 3 lovecké rohy in B se zpěvy*. Praha: Thomas, 2001.
- VACEK, Petr a SELEMENT, Josef. *Hubertská mše Es dur pro 3 lovecké rohy in Es se zpěvy*. Praha: Thomas, 2007.
- VAKRČKA, Bohumil. Svatohubertská mše v Liběšicích na Litoměřicku. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2016, ro. 64 (94), č. 12. ISSN 0323-214X.
- VARHANÍK, Jiří. Středověký vesnický kostel jako refugium. *Archaeologia historica*. 1999, ro. 24, č. 1. ISSN 0231-5823.
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiákonství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2006. ISBN 80-86882-03-9.
- VIKERNES, Varg. A Burzum Story: Part V - Satanism. In: *Burzum.org* [online]. 2005 [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: https://burzum.org/eng/library/a_burzum_story05.shtml
- VLÁŠEK, Josef. Imprimatur – Svatohubertská mše B dur. In: *Řádsvatéhohuberta.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: https://www.radsvatehohuberta.cz/en/about-us/symbolika/mse/424-imprimatur-svatohubertska-mse-b-dur?fbclid=IwAR0KzpyRpNgkKc5iEja4h_JgLqGVk6MKWu6NCJSQGohwtObL9YU6jLHBfvM
- VODIČKA, František. *Po stopách posvátného jelena*. Praha: Studentská knihtiskárna, 1947.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.
- VOPŘADA, David. Dobrý had a jelen: Dva obrazy Krista v kázání svatého Ambrože. *Studia theologica*. 2013, ro. 15, č. 2. ISSN 1212-8570.

Všeobecné pokyny k Římskému misálu. In: *Liturgie.cz* [online]. 2008 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://m.liturgie.cz/misal/igmr.htm>

VYHLÍDAL, Vladimír a VACEK, Petr. *Hranická hubertská mše B dur pro zpěv, jeden hlas borlic a dva hlasy lesnic*. Praha: Thomas, 2009.

Vyvraždění Slavníkovců. TV, *historie.cs*, 2013. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/213452801400027/>

Zákon č. 449/2001 Sb., Zákon o myslivosti. In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. 2023 [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-449>

ZBORNÍKOVÁ, Kateřina. Svatohubertská mše v Milevsku. *Myslivost: stráž myslivosti*. 2019, ro. 67 (97), č. 12. ISSN 0323-214X.

ZEMANOVÁ, Květa. Muzejní kukátko: Říje v říjnu?. In: *Deník.cz* [online]. 2020 [cit. 2023-05-18]. Dostupné z: <https://valassky.denik.cz/ctenar-reporter/muzejni-kukatko-rije-v-rijnu-20201118.html>

ŽALMAN, Josef. *Základy myslivosti*. 2. vydání. Brno: Novina, 1945.

ŽALMAN, Josef. *Základy myslivosti: II. díl*. Brno: Novina, 1945.